

שובה וישראל

דרשות לשבת שובה

מאת

הרב זלמן ברוד מלמד

כל הזכויות שמורות לקרית הישיבה בית אל
מהדורה ראשונה – אלול התשע"א
ניתן להשיג את הספר בטלפון 029975192

לזכרון עולם

יהיה חקוק בלבנו לעד

כבוד השם הטוב

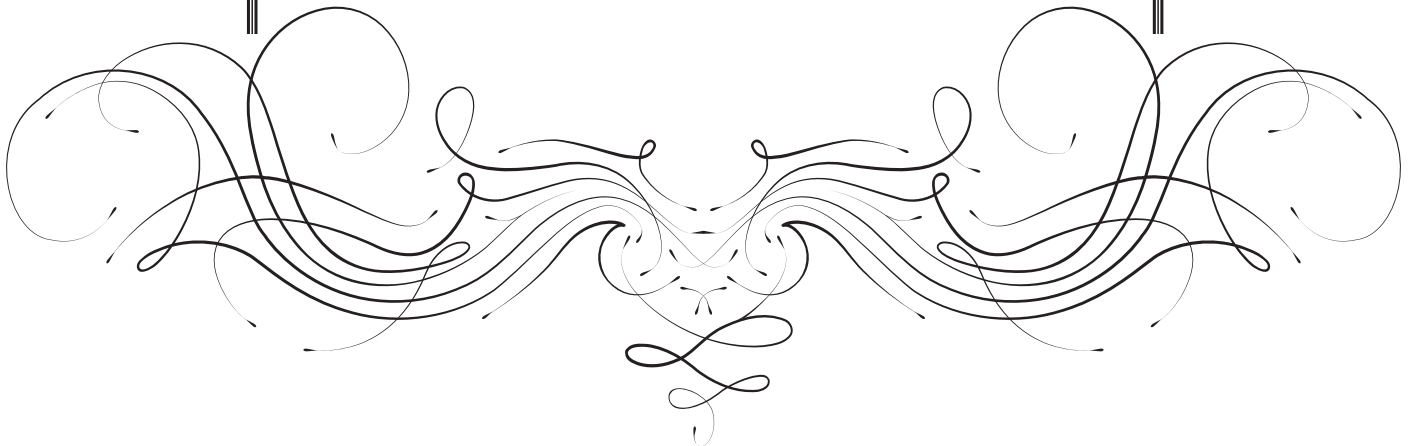
הידיד רבי **רם (רמי) בן דוד** זצ"ל

אוהב התורה והארץ

אשר סייע רבות בהקמת המוסדות

ותמך בהם במשך שנים

ערוץ 7 | ישיבת בני צבי | קרית הישיבה בית אל | אולפנת רעיה | בשבע

הקדמה

ימים רבים אני מתכוון לקראת הדרשה של שבת שובה. לנגד עיני עומד הציבור הגדול הבא לשמוע את הדרשה - תלמידי חכמים גדולים, רבנים, רמיי"ם, אברכים, בני הישיבה הגבוהה ותלמידי ישיבת בני צבי ורבותיהם. ציבור התושבים המגוון, מורים, מנהלים, אקדמאים ועובדי כפיים, אבות ובנים.

בית הכנסת מלא עד אפס מקום, אל המעברים זורמים אנשים הנושאים כיסאות בידיהם, צמוד לקירות עומדים אנשים, על מדרגות הבמה שליד הארון יושבים תלמידים.

אווירה של קודש שורה בבית הכנסת, רטט של קדושת הימים הנוראים ממלא את האוויר, ואני עומד נפעם ונרגש אל מול הקהל הקדוש, ואני חש שרק מכוחו של הציבור הקדוש, אני יכול לעמוד בעזרת ד' בשעת הקודש הזו רעווא דרעווין של שבת שובה בין כסה לעשור, ולשאת את דברי.

את האווירה הזו אי אפשר להעביר לשפת הכתב. דברים שבעל פה אי אתה רשאי לכתוב אותם. בעל פה אלו דברי אלוקים חיים - מה שאין כן בכתב. לכן התלבטתי מאד האם ראוי לכתוב את הדברים, אך חזקה עלי בקשת התלמידים ואני מעלה על הכתב חלק מתוך הדרשות שנאמרו במשך השנים בשבת שובה. הדברים מיועדים בעיקר לאלו ששמעו בעל פה את הדברים בשעתו, ואם גם אחרים ימצאו בהם ענין - מה טוב.

התודה והברכה לכל אלו שנטלו חלק בהוצאת החוברת.

זלמן ברוך מלמד

מעמד דרשת שבת שובה בעיה"ק בית אל

שבת שבין ראש השנה ליום הכיפורים קורין אותה שבת שובה, ע"ש הפס' הראשון שנקרא בהפטרות היום: שובה ישראל עד ה' אלוקיך.

מנהג קדמונינו מדורי דורות, גדול שבציבור עומד ודורש להם לקהל בשבת זו בהלכה ובאגדה, לעורר העם לתשובה. וכן מזכיר להם הלכות העינוי ודיני יום הכיפורים. וכבר פשט המנהג בכל קהילות ישראל, שמתכנסין אנשים נשים וטף לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, ומתפללין מנחה ברוב עם בעוד היום גדול, ולאחריה מתעטף המרא דאתרא בטלית מפני כבוד הציבור, ודורש להם עד סמוך לשקיעה. אחר הולכים לבתיהם לסעוד סעודה שלישית של שבת קודש, שמחים וטובי לב.

אשרינו שזכינו אנו בדור זה של גאולה, להתיישב בכל מרחבי ארץ קדשנו, וקול התורה והתפילה נשמע מן ועד אילת. כמה טובה גדולה כפולה ומכופלת למקום ב"ה עלינו, שבארץ יהודה, נחלת בנימין והשומרון, התחדשה ההתיישבות מזה אלפיים שנה ביהודים יראי ה' שומרי תורה ומצות. ועוד עלתה על כולנה עיה"ק בית-אל ת"ו, עירם של חכמים וסופרים ויודעי בינה לעיתים. ומי שלא ראה דרשת שבת שובה בקריה זו, לא ראה מעמד נפלא ומשובב נפש מימיו, מעמד נשגב ומלא הוד. כבר שעתיים שלוש קודם השקיעה בשעת בין הערביים, מתכנסים כל הקהל לתפילת מנחה בבית-הכנסת, אבות ובנים, נערים וזקנים, תלמידי חכמים מובחרים, ראשי הקהילה, פרנסי הציבור ותינוקות של בית רבן. עזרת הנשים אף היא מליאה בנשות חברים ונערות צדקניות וחסדניות. ומכל השכונות, מן ההר ומן הגיא, צועדים בסך אנשים נשים וטף אל ביהכנ"ס, ההולך ומתמלא עד לשעת התפילה. וכשמגיע זמן התפילה נכנס מו"ר המרא דאתרא הרב זלמן ברוך מלמד שליט"א אל מקומו משמאל להיכל, ומתחילין בתפילת מנחה של שבת. בשעת קריאת התורה מתכבד מו"ר בעליית שלישי וכל הקהל עומדים על רגליהם, לכבוד התורה ונושאים. לאחר סיום התפילה כל הקהל יושבים במקומם, ושאר האנשים עומדים סביבות ביהכנ"ס, על התיבה, על המעברות ומדרגות ההיכל. וביהכנ"ס מלא עד אפס מקום וצר מלהכיל עם קודש. אחר מתעטף מו"ר בטלית מצויצת, עולה ונושק לפרוכת ההיכל, ועומד על הבימה ופניו אל צאן מרעיתו, והעם יושבים לפניו שורות שורות. וקול דממה דקה יישמע, עת יפתח פיו בדברים, על דעת המקום ברוך הוא ועל דעת הקהל הקדוש. ופניו מאירות וקורנות, פיו יפיק מרגליות, ודברי התורה קולחים ויוצאים כנתינתם מסיני, דבר דבור על אפניו. ומשאו ומתנו תחילה בהלכה, וחציו השני במדרש ואגדה. ושומעי לקחו יטו אוזן לשמוע כלימודים, לקחת עמהם דברים ולשוב בתשובה שלימה לקראת יום הדין. ומה נחמדים הם בההיא שעתא קמיה קודשא בריך הוא. ובההוא זימנא רעוא דרעוין אשתכח, ועתיקא קדישא גלי רצון דיליה, וכל דינין מתכפין ואשתכח חידו בכלא. ומשתבח בהו קודשא בריך הוא בההוא עידנא: "כולך יפה רעייתי ומום אין בך". ובלב עולה שאלה מאתו יתברך: 'זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים כתבנו בספר חיים למענד אלוקים חיים'. יה"ר שלא תמוש התורה מפניו ומפי זרענו ומפי זרע זרענו מעתה ועד עולם. נגיל ונשיש בזאת התורה, כי היא לנו עז ואורה. אשרי העם שככה לו, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו.

לשבת שובה ה'תשנ"ט

איקטיס מאגן פדולש

מה נורא המקום הזה ומה נוראה השעה הזאת. מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים, ומה נוראה השעה הזאת בשבת קודש בעשרת ימי תשובה בזמן המנחה. ומה גדול המעמד הזה שכולנו התכנסנו לעסוק בדבר ד' ברוב עם הדרת מלך.

מעין דוגמא של מעמד הקהל את העם האנשים והנשים והטף למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ד'. ונשאלת השאלה האם מבחינה חינוכית לא עדיף לחלק את העם לקבוצות שונות תלמידי חכמים לחוד אנשי עבודה לחוד גדולים לחוד וקטנים לחוד וכל קבוצה תשמע דרשה בהתאם למעלתה. כנראה שיש מעלה מיוחדת ביחד הזה שכולם כאחד באים לשמוע את דבר ד'.

לכל שנה מהות מיוחדת ועל זה נאמר: ארץ אשר עיני ה' אלקיך בה מראשית שנה ועד אחרית שנה. לא נאמר תמיד אלא נאמר מראשית שנה, לאמור שלכל שנה השגחה מיוחדת. וכל תקופה מאירה באור המיוחד לה. על כן עשרת ימי תשובה השנה אינם דומים לעשרת ימי תשובה בשנים קודמות ובוודאי אינם דומים לעשרת ימי תשובה בדורות קודמים.

לפני שמונים שנה אמר הרב שהתקופה שלנו מאירה באור מיוחד אור התחיה. ועל כן¹ אם יבוא אדם לחדש דברים עליונים על התשובה בזמן הזה, ולא יביט אל דברת קץ המגולה ואור הישועה הזרוחה - לא יוכל לכוון שום דבר לאמיתותה של תורת אמת. ואם כך אמר הרב אז אין ספק שהתקופה שלנו במלאת חמישים שנה למדינת ישראל מאיר בה אור מיוחד אור גדול אור הישועה.

¹ אגרות הראי"ה שע"ה

התשובה והגאולה קשורות זו בזו. אם אמנם נחלקו בזה אם הגאולה תלויה בתשובה, או אינה תלויה בתשובה אלא הגאולה היא תביא לידי תשובה - בין כך ובין כך הם קשורות זו בזו. ולא עוד אלא שהם בעצם דבר אחד ממש. תשובה היא גאולה וגאולה היא תשובה. תשובה היא גאולה כי כשאדם שב מחטאיו הוא נגאל משעבוד ליצר הרע. הוא משתחרר מכבלי התאוות. הנשמה הפנימית נגאלת משעבוד לגוף יוצאת לחרות, זו מהות התשובה גאולה רוחנית - גילוי האני העצמי הפנימי. החטא בא מבחוך מהשפעה חיצונית כך היה החטא הראשון. וכן כל החטאים. והגאולה היא תשובה, הגאולה היא חזרה לעצמיות היהודית יציאה מהגלות יציאה מהשפעת הגויים עלינו - וחזרה לעצמנו לטבע העצמי שהוא הטבע האלקי. לפיכך אי אפשר להבין את מהלכי התחיה ללא מבט של תשובה ואי אפשר להבין את התשובה ללא מבט של אור התחיה הזורח עלינו בעוצמה גוברת והולכת.

בעת הזאת שהנשמה הישראלית הולכת ומתגלה צריך לברר את דרכי גילויה. גם לתורה יש גוף ונשמה וגם למצווה, אמרו חכמים: מצווה ללא כוונה כמו גוף בלא נשמה.

כוונה במצוות

בשלחן ערוך אורח חיים סימן ס' סעיף ד' נאמר: יש אומרים שאין מצוות צריכות כוונה ויש אומרים שמצוות צריכות כוונה לצאת ידי חובת עשיית אותה מצווה וכן הלכה. ויש לעיין האם מצווה בלא כוונה היא כאילו לא עשה מצווה כלל ולכן צריך לחזור או הרי זה כעשה מצווה אלא שחסרה כוונה ומחוייב לחזור בשביל הכוונה.

אם נאמר שבלי כוונה נחשב שלא עשה מצווה כלל אם כן אם אדם יתעטף בטלית ולא כיוון - לא רק שלא קיים מצווה אלא גם עשה עבירה שלבש בגד של ארבע כנפות ללא יציאת. וכך אמנם אומר המשנה ברורה בסימן ס' בביאור הלכה

שהרי הוא מבטל עשה. אם לבש טלית לעלות לתורה ובגלל המהירות לא כיוון עובר בעשה.

אך אם נאמר כך הרי יהיה אסור לישון בציצית שמא יתעורר בעלות השחר ולא יכוון לקיים מצות ציצית. וכן כלאים הותרו בציצית אבל אם לא יכוון למצוות ציצית נמצא שעובר על איסור כלאים. וכן אם אינו מכוון למצוות מזוזה שבביתו הרי זה כאילו אין מזוזה ומבטל עשה. וכן היושב בסוכה בשאר הימים אם אינו מכוון למצווה הרי זה כאוכל בלא סוכה.

אכן מנחת חינוך מצוה שכ"ה אומר: מה שפוסלים מצווה הבאה בעבירה כגון סוכה גזולה זה רק במצוות שמחויב בהם מלכתחילה אבל סוכה בשאר ימות החג וכן ציצית שהחויב רק כשאוכל או לובש, אף שזו מצווה הבאה בעבירה ואינו מקיים המצווה - מכל מקום אינו עובר ומבטל מצוות עשה שלא אכל מחוץ לסוכה או לבש בגד ללא ד' כנפות. נמצא לפי המנחת חינוך שאמנם המצווה לא התקיימה אבל היא גם לא בוטלה. וכן הדבר בעושה שלא בכוונה.

ולכאורה יש לחלק בין מצוות שהעיקר בהן הוא התוצאה של המעשה כגון מעקה שבו פשיטא שגם אם לא כיוון למצווה מכל מקום עשה מעקה והבית יש בו מעקה והוא נפטר מהמצווה, וכן מילה בלא כוונה סוף סוף הבן מהול וכן מצוות פרו ורבו, וכן יבום, וכן צדקה, הן סוף סוף העני קיבל צדקה ושוב אין מצווה אף על פי שלא כוון ולפיכך לא קיים - נפטר מהמצווה. מה שאין כן במצוות אכילת מצה או תקיעת שופר שהמצווה היא עצם מעשה האכילה או מעשה התקיעה ולא התוצאה - אם לא כיוון לא יצא ולא נפטר.

אכן בציצית יש לחקור מה עיקר המצווה האם שלא ילך ללא ד' כנפות אם כן לא עובר עבירה אם לא כיוון אף על פי שלא קיים המצווה. או אפשר לנסח זאת אחרת כיוון שיש בבגד ציצית שוב אינו מצווה להטיל בו ציצית הוא פטור אף על פי שלא קיים אם לא כיוון. וכן היושב בסוכה אם העיקר שלא יאכל מחוץ הרי לא אוכל מחוץ לסוכה אבל אם העיקר שיאכל בסוכה - אם כן ביטל. או בניסוח אחר

היושב בסוכה אינו מצווה להיכנס לסוכה לאכול - ולכן אינו מבטל מצווה אם לא כיוון אף על פי שאינו מקיים המצווה.

ואולם הב"ח בסימן תרכ"ה כתב שצריך שיכוון כשיושב בסוכה שציוונו המקום ליישב זכר לענני כבוד. ולדעת בכורי יעקב כוונה זו הכתובה בתורה למען ידעו דורותיכם וגוי' היא לעיכובא. נמצא שהמצווה לשבת בסוכה עם כוונה זו עם הכוונה שיזכור את ענני הכבוד ואם לא כיוון - בטל מצוה והווי כאוכל מחוץ לסוכה.

ולכאורה גם למצוות ציצית יש טעם בתורה שיזכור המצוות ואם כן אם לא כיוון למצווה הזו - כמבטל המצווה.

ויש להוסיף עוד, מטה אפרים כתב: לא לתקוע במקום המטונף שאסור בדברי תורה והמשנה ברורה מפרש שכיוון שצריך כוונה זה נחשב כדברי תורה ולא גרע מהרהור בדברי תורה. ולפי זה השובש ציצית במרחץ או בבהכ"ס עובר בכל רגע על מצוות ציצית שאינו מכוון.

על כן נראה מכל זה שאמנם בלי כוונה לא יוצאים ידי חובה כי כוונה היא תנאי לעיכובא בקיום המצווה אבל מכל מקום גם אין בזה משום ביטול מצווה כי מעשה המצווה קיים אף שאין יוצאים ידי חובה. ואין זה כמבטל שהרי סוף סוף יש ציצית בבגדו ועל כן בציצית בכלאיים גם אם לא מכוון לא עובר באיסור כלאיים וכן מותר לישון בטלית ללא חשש שיתעורר ולא יזכור לכוון. וכן אם יושב בסוכה בשאר הימים ולא כיוון אמנם לא קיים המצווה אבל גם לא בטל.

הארכנו בזה משום שנפסק להלכה שמצוות צריכות כוונה גם הרמב"ן פסק במלחמות בראש השנה כ"ח שמצוות צריכות כוונה ונימוקו מפני שהלכה כרבי זירא שהוא מארץ ישראל ואוירא דארץ ישראל אחכמיה טפי, ועוד שריש לקיש בפסחים גם סובר שמצוות צריכות כוונה ועדיפא דגברא דבארץ ישראל הוה.

הרמב"ם בהלכות תפילה פרק ד' הלכה ט"ו: כל תפילה שאינה בכוונה אינה תפילה ואם יתפלל בלא כוונה חוזר ומתפלל בכוונה, ומשמע מדבריו שכל התפילה צריכה להיות בכוונה וכל מה שאינו בכוונה אינו תפילה כלל. אך בפרק י' הלכה א' כתב: מי שהתפלל ולא כיוון את לבו יחזור ויתפלל בכוונה ואם כיוון לבו בברכה ראשונה שוב אינו צריך. ותימה הרי כל תפילה שאינה בכוונה אינה תפילה.

רבי חיים הלוי מתרץ שתרי גווני כוונות יש. יש כוונת המצווה וזה בכל התפילה ולעיכובא. ויש כוונת המלות וזה לעיכובא רק בברכה הראשונה. ויוצא מדבריו שכוונת המצווה דהיינו שהוא עומד לפני ד' מחויבת בכל התפילה ולעיכובא. ואם הסיח דעתו באמצע לא יצא ידי חובתו.

ולכאורה מי יכול לעמוד בזה הנה התוספות כתבו בראש השנה ט"ז: ד"ה ועיון תפילה: אין אדם ניצול בכל יום מעיון תפילה, דהיינו שאין מכוון לבו בתפילה כדאמר בירושלמי אמר רב חייא רבא: מן יומא לא כוונת אלא חד זמן בעית מכוונת והרהרית בלבי ואמרי מאן עלל קומי מלכא קדמוי אלקפטא או ריש גלותא. שמואל אמר: אנא מנית פרחייא ר' בון בר חייא אמר: אנא מנית דומסיא. אמר רב מנא: מחזיק אנא טיבו לרישי הדרי מטי למודים הלה כרעא מגרמיה². עד כאן דברי הירושלמי והיתכן שלא קיימו מצוות תפילה. ועוד בשולחן ערוך ס"ד: היה עומד ב"וכתבתם" שבפרשה שניה אם מסופק באיזה פרשה הוא אם התחיל למען ירבו - אין צריך לחזור. ונראה שדבר זה יכול להיות רק במי שהסיח דעתו ולא כוון והיה כמתעסק - ומשמע שיוצא ידי חובתו. גם בחיי אדם פסק שאם התחיל בלא כוונה ובאמצע התפילה נזכר שלא כיוון בברכה הראשונה ימשיך להתפלל - שגם תפילה בלא כוונה אף אמנם שאינו יוצא ידי חובה - בכל זאת יש לה ערך מסויים.

² תרגום: אמר ר' חייא רבא: מימי לא כיוונתי אלא פעם אחת רציתי לכוון והרהרתי בלבי וחשבתי מי נכנס קודם לראות פני המלך שר חשוב או ראש הגולה. שמואל אמר: אני מונה גוזלים ר' בון בר חייא אמר: אני מונה אריחים. אמר רב מנא: מחזיק אני טובה לראשי שכאשר היה מגיע "מודים" הוא כרע מעצמו.

ואולם המגמה לכתחילה שאדם יכוון בתפילה וכשהוא עומד בתפילה ידע שהוא עומד לפני המקום ועל כן אסור לו להפסיק אפילו נחש כרוך על עקבו. וזה לא פשוט מה יעשה אדם שעכביש מתפס על בגדיו או מתחת לבגדיו בזמן שמונה עשרה הרי באופן ספונטני ינסה לסלקו. בשעת הסליחות הסתובב צרצר על יד רגלי וזה משך את תשומת לבי וחשבתי מה אתה מסיח דעתך בשעה זו של תפילה שתובעת כוונה גדולה. וכמו שאמרו בגמרא ברכות ל"ג: האומר שמע שמע משתיקין אותו. שואלת הגמרא: ואולי לא כיוון בפעם הראשונה ובפעם השנייה כיוון, עונה הגמרא: חברותא כלפי שמייא מי איכא, האם הוא נוהג כלפי הקדוש ברוך הוא כמו שנוהג כלפי חבר, אם אינו מכוון מכים אותו בפטיש כבד עד שיכוון דעתו, כלומר: אין דבר כזה לומר שמע ולא לכוון.

הכוונה - נשמת המצווה

מצווה בלא כוונה כגוף בלא נשמה, ויש מדרגות בכוונה כפי שמבאר בעל התניא בפרקים ל"ח ל"ט. אמרו חכמים: מצוות בלא כוונה כגוף בלא נשמה. כשם שיש ארבעה מדרגות בנבראים: דומם צומח חי מדבר, יש שתי מדרגות ללא כוח חיים שהן דומם וצומח ושתי מדרגות שיש בהם כוח של חיים, חי ומדבר, כך גם יש מדרגות בקיום המצוות. יש מצווה שהיא בחינת דומם, גם בדומם טמון כוח חיים שמקיים אותו אך הכוח האלקי הזה נסתר. וכך מצווה בלא כוונה היא דוממת - מעשה המצווה נעשה אך אין בו חיות גלויה. וגם מצווה שבדיבור שהיא בלא כוונה היא חסרת חיות היא כצמח שיש בו כוח צמיחה אבל ללא חיים גלויים.

ויש שתי מדרגות במצוות שהן בכוונה, כוונה טבעית וכוונה שכלית. כנגד חי וכנגד מדבר. כוונה טבעית היא מי שאמונתו מבוססת על רגש טבעי של יראת שמים, ללא העמקה שכלית יש לו משיכה טבעית לאמונה. עבודת ד' בדרגה כזאת דומה לבעלי חיים שיש להם תכונות טבעיות המכוונות אותם ללא שכל ללא בחירה. ויש כוונה שנובעת מהכרה שכלית עמוקה בגדלות ד' וטובו ומתוך כך מתפשטת יראת ד' ואהבתו, מצווה שנעשית מתוך כוונה כזו היא כאדם בעל שכל בעל בחירה חופשית.

המלאכים נקראים חיות, והאופנים וחיות הקודש, כי עבודתם טבעית לעומתם הצדיקים מעלתם גדולה יותר - עולם הנשמות גבוה מעולם המלאכים.

ואם אנו שואלים את עצמנו מדוע כל ישראל לא חוזרים בתשובה, מדוע אנחנו לא מהווים כוח משיכה - התשובה מפני שאנו עושים את התורה יבשה, כלשון הזוהר על הלומדים רק נגלה. ואמנם יש בזה מדרגות וכיוון שהדור שלנו יותר נשמתי יותר עוסק באמונה באמת יש תהליכים של תשובה. אבל כדי להמשיך את המהלך הזה עלינו להוסיף נדבכים נוספים בהעמקת הכוונה, לחיות את התורה את המצוות, להרגיש שעומדים לפני מלך בתפילה, לגלות את הנשמה של התורה והמצוות. גם ללימוד האמונה יש גוף ויש נשמה אף שהוא עצמו נשמה ללימוד ההלכה.

זה יסוד שאיפת התחיה שאיפת הגאולה, להחיות את האומה שבגלות שהיא כמת כעצמות יבשות. להחיות את עבודת ד', לצקת תוכן אלוקי בכלים, לגאול את הכוחות הגנוזים, לשחרר את כוחות החיים האסורים, לקרוא דרור לאור הגנוז.

להיות תמיד בעלי תשובה העולים ממדרגה למדרגה.

חזק ונתחזק ונזכה לתשובה שלימה ולכפרה שלימה,

כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ד' תטהרו.

לשבת שובה ה'תש"ס

איקאטיס מאגן פדלש

מורי ורבותי ת"ח ר"מים רבנים ותלמידיהון הורים ובנים קהל קדוש ויקר.

בשעת קודש זו, שעת המנחה של שבת קודש שבין כסה לעשור ובעוד קצת יותר ממעת לעת יכנס יומא רבה יום הכיפורים.

זה הזמן שבו עלינו לעשות חשבון נפש כנה ונוקב האם המדרגה הרוחנית שאנו נמצאים בה מספקת אותנו, את המדרגה הזו נבסס נשפץ ובה נתקדם, או שאנו רוצים מדרגה אחרת לחלוטין.

תפילה בכוונה

ואבאר את דברי. האם מספקת אותנו התפילה שאנו מתפללים, האם העובדה שאנו מתפללים ולא רואים באופן ממשי איך התפילה מתקיימת ומתגשמת, האם בתת ההכרה עובדה זו לא ממעטת את אמונתנו בכוחה של התפילה.

הנה הגמרא בראש השנה י"ח. אומרת: היה רבי מאיר אומר: שנים שעלו למטה וחולין שווה וכן שנים שעלו לגרדום לידון ודינם שווה זה ירד וזה לא ירד זה ניצל וזה לא ניצל, מפני מה זה ירד וזה לא ירד זה ניצל וזה לא ניצל זה התפלל ונענה וזה התפלל ולא נענה. ומפני מה זה נענה וזה לא נענה - זה התפלל תפילה שלימה נענה וזה לא התפלל תפילה שלימה ולא נענה.

כאשר מתפללים תפילה בכוונה כן נענים ואם לא נענים יש כנראה חיסרון בשלימות הכוונה בתפילה. יש כוונה ויש כוונה. כשהיה רבי עקיבא מגיע למקרא זה בתורה היה בוכה - "ודורש אל המתים" זה שמרעיב עצמו והולך ולן בבית

קברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה היה בוכה, ומה המרעיב את עצמו כדי שתשרה עליו רוח טומאה שורה עליו רוח טומאה, המרעיב את עצמו כדי שתשרה עליו רוח טהרה על אחת כמה וכמה. אבל מה אעשה שעונותינו גרמו לנו שנאמר: כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלקיכם. אמר רבא אי בעו צדיקי ברו עלמין שנאמר עונותיכם היו מבדילים. רבה ברא גברא שדריה לקמיה דרי זירא הוה קא משתעי בהדיה ולא הוה מהדר ליה אמר ליה מן חבריא את הדר לעפרך. רב חנינא ורב אושעיא הוו יתבי כל מעלי שבתא ועסקי בספר יצירה ומיברו עיגלא תילתא ואכלי ליה³. מכאן אתה למד שאפשר להגיע למדרגות רוחניות של כוחות נפלאים אבל המטרה אינה לעשות מופתים אלא לעלות למדרגה חדשה של עבודת ד', של דבקות שהיא מלאת תוכן שהיא פועלת בעולם.

הגמי בתענית⁴ מספרת: רב נקלע למקום אחד שהייתה בו בצורת קשה. גזר תענית ולא ירדו גשמים ירד אדם אחד לפני התיבה אמר: משיב הרוח ונשבה הרוח, מוריד הגשם וירד הגשם, שאלו מה מעשיך אמר מלמד תינוקות אני ומלמד אני לבני העניים כבני העשירים ומי שאינו יכול לשלם איני נוטל ממנו מאום ויש לי מחילות של דגים וכל תלמיד שמתקשה בלימודו משחד אני אותו מהם ומסדר את יומו ונפשו ומפייסו ומתחשב במצבו עד שחזור ולומד.

התפילה יש לה כוח אבל רק כשהיא בכוונה ויש לה כיסוי במעשים.

עניית אמן

תנו רבנן בברכות מ"ז: אין עונים לא אמן חטופה ולא אמן קטופה ולא אמן יתומה ולא יזרוק ברכה מפיו.

בן עזאי אומר כל העונה אמן יתומה יהיו בניו יתומים, חטופה יתחטפו ימיו, קטופה יתקטפו ימיו, וכל המאריך באמן מאריכים לו ימיו ושנותיו.

³ סנהדרין סה:
⁴ כד.

צריך להבין מדוע כה חמור העונש על עניית אמן שלא בשלמות. מדוע אם חטף את האות הראשונה והבליע אותה כלומר לא ביטא את האות א' בפתח אלא בחטף - בגלל זה יתקצרו ימיו. ומדוע אם אמר אמן יתומה דהיינו לפי רש"י שלא שמע את הברכה אלא שמע שעונים אמן ואינו יודע על איזה ברכה וענה אמן זו אמן יתומה - מדוע עונשו כה גדול שיהיו בניו יתומים. מה חמור בזה שאדם אמר אמן סתם בלי קשר עם ברכה הרי אין כאן הזכרת שם שמיים לבטלה. ואכן אור החיים בספרו ראשון לציון על מסכת ברכות מקשה קושיא זו ומתרץ שמדובר במקרה שהיה יכול לשמוע את הברכה ולא שמע, כלומר הוא גרע מהאמן את מקורה שהיא הברכה שהיא כביכול אביה ועשה את האמן יתומה - כאשר עשה כן יעשה לו שיתתמו בניו. אך גם זה צריך ביאור: הרי הוא ביטל עשה דרבנן האם בגלל זה ראוי הוא לעונש חמור כזה. הקושיא מחריפה כאשר מתבוננים בדברי הזוהר על חומרת מי שמזלזל באמן. וכך אומר הזוהר: מי ששמע ברכה ולא התכוון באמן עליו נאמר: ובוזי יקלו, ועונשו חמור כמי שלא פתח פתחים של מעלה כך כשהוא זקוק לבקשה אין פותחין לו ועוד מורידין אותו למדור התחתון בגהינום. יש בגהינום מדורים מדורים והמדור התחתון ביותר הוא כפול, חלקו העליון נקרא שאול וחלקו התחתון נקרא תחתית וגם נקרא אבדון וממנו אי אפשר לצאת. מהשאול אפשר לעלות שנאמר: מוריד שאול ויעל, אבל מאבדון אי אפשר לצאת ולשם מורידין את מי שמבזה לענות אמן ודנים אותו על אמנים שאבדו לו ושם נאבד ואין משם פתח לעלות אלא מי שעשה תשובה. וזה מה שכתוב: אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בורות נשברים. אלו דברי הזוהר בפרשת וילך ל"ו.

ושוב נשאלת השאלה וגדולה התמיהה: מדוע המבטל אמן נענש בעונש כה חמור.

אמנם כאשר לומדים על המעלה הגדולה שיש באמירת אמן יותר מובן איזה חיסרון נוצר בביטולו. וכך אומר הזוהר באותו מקום: כאשר מכוונים באמן כפי שצריך נפתחים המון פתחים של ברכה וטובה נמצאת ושמחה בכול. אמירת אמן ממשיכה ברכה מהמקור העליון ומשם נמשכים ברכות לעליונים ולתחתונים, וקול

יוצא שתו משקה ברכה שהוציא פלוני שהוא עבד של המלך הקדוש, ושכרו בעולם הזה ובעולם הבא, בעולם הזה בשעה שיש צרות בעולם על ידו נפתחים פתחים, נפתחים השערים לשמוע ולקבל את תפילתם של ישראל. וממשיך הזוהר לבאר שלכל אות יש משמעות מיוחדת כפי שדרשו חכמים - אל מלך נאמן. נוטריקון של אמן דהיינו מאות א' שהיא מרמזת על המקור העליון, המבוע של הברכות, נמשכות ברכות למדרגת המלך ומשם למדרגה שתחתיה שממנה ועל ידה מתחלקות הברכות לכול.

זאת אומרת אמן זהו כרטיס מגנטי שעל ידיו אפשר לפתוח פתחי ברכה ושפע לעולם, לעולמות עליונים ולעולם הזה. שימוש בלתי נכון בכרטיס זה מסוכן מאוד כי יש לכרטיס הזה עוצמה אדירה ואם הפתחים נפתחים בצורה לא נכונה זה חמור מאד מאד. על כן מי שבולע את האלף של אמן זו אמן חטופה ובאופן זה אינו ממשיך את הברכה ממקורה העליון וזה חמור ומשבש את הסדר, וכן מי שקוטף את האמן שאינו מסיים את האות נון ובולע אותה - כאשר עשה כן יעשה לו.

עוד רמזו חכמים בדרך הרמז. הגמטריה של אמן היא 91 ושווה היא לשני שמות - שם הויה ושם אדנות. שניהם ביחד גם בגימטריה 91. הרמז הוא אחד מדרכי לימוד התורה וכל אדם צריך ללמוד את התורה בארבעה דרכים בפשט בדרש ברמז ובסוד. והרמז הזה מלמד שבאמירת אמן מתחברים שני שמותיו של ריבוננו של עולם. כל שם הוא הופעה אלוקית ובהתאחדות שני השמות נמשכת השפעה משם אל שם מבחינה לבחינה - וכך מתגלה השפע ונמשכת הברכה.

וכך אמרו רבותינו במסכת שבת קי"ט אמר ריש לקיש: כל העונה אמן בכל כוחו פותחין לו שערי גן עדן שנאמר: פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים, אל תקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמנים. מאי אמן, אל מלך נאמן. ומבאר המהר"ל בנתיב העבודה פרק י"א: מי שמברך בלי כוונה יצא כי אמר דבר בעל משמעות, אבל מי שאומר אמן בלי כוונה לא יצא כי כל עניין האמן הוא אמונה

ובלי הבנה ותשומת לב אין אמונה. הוי אומר: אמן משמעותו אמונה, דבקות עמוקה בקדוש ברוך הוא שהוא כל יכול - וזה כמובן מחבר אותו אל הנצחיות אל גן העדן הנצחי. ופותחין לו שערי גן עדן.

ואפשר לבאר שכבר עתה בעולם הזה הוא זוכה למעין עולם הבא כי על ידי האמונה והדבקות כל ההסתכלות שלו על העולם מתעלה והוא רואה את טוב ד', והוא רואה שהכול לטובה, ורואה על ידי האמונה השלימה את עולמו בחייו.

ואפשר גם לומר שמה שאמרו חז"ל העונה אמן יתומה יהיו בניו יתומים ואמן חטופה יתחטפו ימיו ואמן קטופה יתקטפו ימיו - הדברים אמנם אינם יוצאים מידי פשוטם, אבל אולי עומק הפשט שלהם הוא במובן הרוחני מי שאמונתו פגומה חיי הרוחניים ריקים, יבשים, מחוסרי טעם, מחוסרי סיפוק, חיים של לאות רוחנית, עייפות נפשית, חיים של קוצר רוח - אלו חיים של סבל. יש אנשים שזוכים לאורך ימים במובן זה שימיהם מלאים בתוכן עשיר מספק שנותן אושר ושמחה. ויש אנשים שימיהם מתקצרים לא במובן שחיים מעט שנים אלא שהימים נבובים, מתוחים, הימים כאילו מתקצרים הימים מתקטפים הימים מתחטפים - כשם שהם קצרו את אמונתם, קצרו את האמן. באור זה מאיר לנו את דברי חכמים על עונשו של מי שמזלזל באמירת אמן. אכן גם אם נפרש כפשוטו של דבר שהחיים בעצמם מתקצרים וכו' אחר שהבינונו את עומק המשמעות של אמן יותר קל להבין מה גדול עונשו של מי שמבזה את עניית אמן. נמצא שאדם יכול לחיות שנים רבות בלי שיחדור לעומק המשמעות של מעשיו וכל חיי חיצוניים ורדודים. אדם עושה את כל המצוות, מתפלל, מברך, עונה אמן, מניח תפילין, מתעטף בציצית ועושה הכול - ובעצם הכל רדוד הכל דל משמעות. ואמנם גם מעשים אלו הם רבי ערך לגבי מי שכלל אינו מקיים מצוות. אבל אפשר לחשוף שכבות עמוקות יותר, להגדיל את משמעות החיים, להעשיר אותם, ולהגיע לכך שהתפילה ממלאה את החיים בתוכן פנימי מרומם והתפילה נענית כי היא בכוונה והמחיצות המבדילות בין האדם ובין קונו מסתלקות - והוא נעשה שותף לקדוש ברוך הוא בבריאת עולמו ושורה עליו שכינה ורוח הקודש מקשקשת לפניו כזוג.

לשבת שובה ה'תשס"ב

איקאטיס מאגן פדלשפ

תשובה מיראה ותשובה מאהבה

הרמב"ם אומר בפרק שביעי בהלכות תשובה הלכה ו'ז' - גדולה תשובה שמקרבת את האדם לשכינה שנאמר: שובה ישראל עד ד' אלקיך ונאמר ולא שבתם עדי נאם ד' ונאמר: אם תשוב ישראל נאום ד' אלי תשוב. כלומר: אם תחזור בתשובה בי תדבק. התשובה מקרבת את הרחוקים, אמש היה זה שנאווי לפני המקום משוקץ ומרוחק ותועבה, והיום אהוב ונחמד קרוב וידיד... כמה מעולה התשובה, אמש היה זה מובדל מד' אלוקי ישראל שנאמר: עוונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלוקיכם, צועק ואינו נענה... ועושה מצוות וטורפים אותן בפניו... והיום הוא מדובק בשכינה שנאמר: ואתם הדבקים בד' אלוקיכם, צועק ונענה מיד... עושה מצוות ומקבלין אותן בנחת ושמחה וכו'.

מלשונו של הרמב"ם משמע שבעל תשובה יכול להשתנות בבת אחת מחוטא גמור כפי שהרמב"ם מתארו לבעל תשובה גמור. אפשר היה אולי לומר שהכוונה לאו דווקא אמש ממש אלא הכוונה לפני ששב, אבל הרמב"ם חוזר פעמיים על המילה אמש ולכן נראה שמתכוון לדווקא אמש, כלומר הרמב"ם מדבר על מהפך בנפש על תשובה פתאומית, בבת אחת הנפש הוארה באור התשובה, כדברי הרב באורות התשובה פרק ב'. זה מזכיר את דברי הגמרא⁵ על ר' אלעזר בן דורדיא שעשה תשובה גמורה ובבת אחת ואמר עליו רבי: יש קונה עולמו בשעה אחת.

אבל צריך עיון שכן הרמב"ם בפרק ב' לעיל מנה ארבעה חילוקי כפרה ומשמע שעל עבירות חמורות אי אפשר לשוב בבת אחת אלא זהו תהליך מתמשך כלומר:

⁵ עבודה זרה יז.

תשובה לבד לא מספיקה אלא תשובה תולה ויום הכיפורים תולה ויסורין מכפרים. כלומר יש שלבים בתשובה.

מדרגות בתשובה

יש תשובה שבה אדם מחליט להתחזק ולבלום את כל ההתפרצויות של התאוות הרעות המושכות אותו לחטוא. הוא מחליט להתגבר כארי ולנצח את העצלות והכבדות המונעות אותו לקיים את המצוות בשלמות ובזריזות. השב מקבל על עצמו לבנות בתוכו כוחות גדולים של גבורה של שליטה עצמית שיוכלו לעמוד בפני כל גירוי של יצר הרע, שיוכלו לבלום כל התעוררות של תאוה. והוא מעמיק בהבנת החומרה של החטאים, אפילו אם הם קלים שאדם דש עקביו מבלי משים לב. והוא מגביה את התבוננותו בגדולת הבורא היודע כל נסתרות, כדברי המשנה באבות הסתכל בשלושה דברים ואין אתה בא לידי עברה: דע מה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים. והכרה זו כאשר היא נעשית מוחשית הרי היא מונעת את האדם מלחטוא. וכדברי ר' יוחנן שאמר לתלמידיו כאשר בקשו ממנו הדרכה אמר: יהי מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם, תמהו התלמידים איזה מן ברכה היא, איזה הדרכה יש כאן. אמר להם אל תתמהו כי כאשר אדם נוכח שאדם אחר רואה אותו הוא נמנע מלחטוא מחמת הבושה. ועל כן יהי רצון שתחושו בפועל שריבונו של עולם רואה אתכם תמיד⁶.

תשובה בדרך זו היא תשובה גמורה שכן יש כאן החלטה נחושה לתקן הכול ולהתגבר ולא לחטוא שוב ויש כאן אחיזה באמצעים שמחזקים החלטה זו. אך מכל מקום אין היא התשובה המעולה ביותר שכן על אף כל האמצעים שנקט אין בטחון שהחלטה זו תעמוד במבחן המציאות תמיד, שכן יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום וכדי לנצחו צריך כוחות עצומים ומי ערב שבעתיד לא יכשל שוב. כי טבע האדם שיש לו נטיות חומריות ויש בו תאוות אם הוא מדכא אותם הם אינם מתבטלים אלא לשעה ולפעמים הדכוי גורם להצטברות של כוחות אלו בפנים

⁶ ברכות כה:

ואחר כך הם פורצים ביתר שאת ומזיקים בכפלים. לאדם יש תכונות לא יציבות - אי אפשר להבטיח שלא יפול שוב - אל תאמין בעצמך עד יום מותך.

אכן יש תשובה מעולה יותר וזו תשובה מאהבה. מה בין תשובה מאהבה לתשובה מיראה, תשובה מיראה באה מההכרה שנכון לעשות את רצון ד', חובה לעשות את רצון ד', חובה להתגבר על כל המניעות, לכפוף את הרצונות לרצונו יתברך. לעומת זה תשובה מאהבה באה מההכרה שריבונו של עולם הוא טוב, הוא כנשמה לגוף, הוא המקיים והוא המחיה, הכול ממנו, הוא טוב לכול, וכל מה שקורה בעולם הוא לטובה, הכול מאהבת ד' את בריותיו. ויותר מכל בריותיו אוהב ד' את עמו, ואת כל אחד ואחד מישראל. וידיעה זו כאשר היא ממלאה את הלב היא מביאה לאהבת ד' בכל לבב בשני היצרים יצר טוב ויצר רע ורצון גדול לקרבת ד' ולעשות את כל רצונו בשמחה. האוהב את ד' לא צריך לכבוש את כוחותיו אלא אדרבה כוחותיו כולם פונים אל הטוב, חל שינוי בשורש ביסוד שבלב וממילא הכול משתנה לטובה.

לאמור התשובה העליונה אינה עוסקת בכיבוש הכוחות אלא בהכוונתם לכוון אחר אין צורך לכבוש את הכוחות אלא לתת להם להמשיך ולזרום ומאחר שהיסוד לכוחות הטבע השתנה - ממילא הכוחות פועלים בכוון החיובי.

על דרך הדוגמא כאשר מנוע מחובר למכונה שיוצרת חום והוא מפריע, אתה עושה פעולות שונות כדי לחסום את החום ולהגן מפניו - זו דרך אחת של התמודדות אך קיימת אפשרות נוספת לשנות את התכנות של המנוע - ואז אותו מנוע עצמו יוצר קור במקום חום.

התשובה מאהבה היא שינוי ביסוד בשורש היותר פנימי וממילא כל הכוחות מכוונים לכיוון הנכון.

ואולי נעזר בדוגמא מהמציאות המדינית הפוליטית הצבאית שבה אנו נמצאים. יש לנו צבא מוכשר יש לצבא אמצעים משוכללים. הצבא משקיע המון כוחות לבלום

את הטרור, יש לו הרבה הצלחות אבל לדאבוננו אין הוא מצליח למנוע את כל פעולות הטרור. וזאת מפני שהנחת היסוד של המדיניות הצבאית והפוליטית מוטעית מעיקרה. ההנחה הבסיסית היא שאין פתרון לסכסוך אלא פתרון מדיני, הנחה זו מונעת מהצבא לשנות מהיסוד את השיטה. ועל כן כל המאמצים האדירים שהוא משקיע אינם מביאים לפתרון הבעיה. אילו נקודת המוצא היתה משתנית כלומר שאין פתרון מדיני אלא הדרך היחידה היא באמצעים צבאיים, היו כל הפעולות משתנות. במקום התמגנות והתגוננות, התקפה ופגיעה בכל התשתית של הטרור, טרור נגדי בפחות מאמצים היו משיגים תוצאות הרבה יותר טובות.

שינוי גישה מהיסוד ככל שהוא יותר עמוק הוא יותר קל בסופו של דבר. בטבע הנפש קיימת נטייה לא לשנות את הכל מעיקרא אלא להתמודד עם המצב המסוים הנתון. אך כאשר עושים מהפך בחשיבה הכול נעשה יותר קל ויותר מוצלח.

אכן במבט ארוך הדרך הצבאית יפה לשעה לעת הצורך אבל החזון העתידי הוא להפוך את כל העמים לעבוד את ד'. כדברי הנביא צפניה⁷ "כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ד' לעבדו שכם אחד". קודמים לו דברי הנבואה שרבונו של עולם ישפוך זעמו עליהם. לכן חכו וגו'.

התשובה העליונה שהיא מהפך מהיסוד היא המגמה הכללית של העולם, הגאולה השלמה היא להפוך את כל האויבים לאוהבים - אין יותר מאבקים אלא כולם פונים אל הטוב. ביטול יצר הרע ביטול כל הרוע בעולם. "והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ד' ויורינו מדרכיו ונלכה באורחותיו. כי מציון תצא תורה ודבר ד' מירושלים"⁸.

⁷ ג' ט'

⁸ ישעיהו ב' ג'

וכעת יש מקום לפגוש כבר את ההתנוצצות של אורו של משיח. ולהתאים את עצמנו אל המגמה הזו. וליצור בתוכנו את השינוי היסודי שינוי מקצה לקצה, להתבונן בגדולה האלוקית באור חדש.

ולאור הנ"ל פרק ב' בהלכות תשובה עוסק בתשובה הראשונה, ובתשובה הראשונה יש ארבעה חילוקי כפרה, יש שלבים בתשובה ובכפרה. ופרק ז' עוסק בתשובה העליונה בה מתהפכים הזדונות לזכויות ואין בה חילוקי כפרה.

זוכר אני ששאלתי את מו"ר הרב צבי יהודה זצ"ל במדרגות של הכניסה לבית הרב בבניין הישן, האם למי ששב בתשובה מאהבה יש גם ארבעה חילוקי כפרה כלומר: שאם עבר עברה שיש עליה כרת, תשובה תולה ויום כיפורים תולה ויסורים מכפרים - הרי השב מאהבה הזדונות הופכות לזכויות. והוא השיב לי: מצד מסויים אכן הזדונות נהפכים לזכויות, הצד העליון שבנפש שבנשמה מתעלה והזדונות נהפכים לזכויות, אך מהצד היותר נמוך הקשור בחומר צריך בכל זאת גם מירוק של יסורים.

לשבת שובה ה'תשס"ג

איקטיס מאגן פדולש

מחיצות של ברזל

ברכות לב: א"ר אלעזר מיום שחרב בית המקדש נפסקה חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים שנאמר: ואתה קח לך מחבת ברזל ונתת אותה קיר ברזל בינד ובין העיר.

ואמר ר' אלעזר מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפילה, שנאמר: גם כי אזעק ואשוע שתם תפילתי. לאמר, מיום שחרב בית המקדש לא רק שאי אפשר להביא קרבנות שיכפרו עלינו אלא גם התפילה שהיתה מופנית אל רבש"ע דרך בית המקדש אינה מתקבלת. ננעלו שערי תפילה.

ואנו זועקים ולא נענים. מתייסרים ומעונים. גולים מארץ לארץ. צרה רודפת צרה ואנו זועקים בעת צרה - אבל אין אנו נענים. גם כי אזעק ואשוע שתם תפילתי. אין לפרש שהתפילה אינה נשמעת כלל, שאילו כן לא היה מקום לתפילה. אלא התפילה נשמעת מרחוק, מעבר לחומת הברזל, מעבר לשערים שננעלו. ולא חומה אחת בלבד מפסקת אלא עשר חומות מפסיקות, כנגד עשר קדושות שנתקדשה בהן ארץ ישראל. חומה מסביב לארץ ישראל וחומה מסביב לירושלים וחומה מסביב להר הבית ולחיל ולעזרה וכו'. התפילה עוברת דרך א"י דרך ירושלים דרך בית המקדש ככתוב: והתפללו אליך דרך ארצם והתפללו אל ד' דרך העיר אשר בחרת. היה עומד בירושלים יכוון ליבו כנגד בית המקדש שנאמר: והתפללו אל הבית הזה. ומשחרב הבית וחרבה הארץ חומות ברזל מפסיקות והשערים נעולים. חומות אלו אינם חומות רוחניות בלבד אלא גם היו חומות ממשיות שמנעו ממנו לא רק את התפילה אלא את האפשרות לשוב לארץ ולירושלים להר הבית ולבית המקדש.

והתפילות היו נשמעות מרחוק מעבר לכול החומות, וכל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו חרב המקדש בימיו, כלומר החומה נעשית עבה יותר, אטומה יותר, השערים כפולים ומכופלים והקול של התפילה נשמע מעומעם וכך גם הפעולה של התפילה. וכל זאת הגעתנו באשמתנו. רבש"ע שלח נביאים שהזהירונו שלא נחטא, הזהירו שהבית עלול להיחרב והשערים ינעלו בפנינו - ואנחנו לא שמענו ומפני חטאינו גלינו מארצנו. אנחנו בנינו את החומות המבדילות בנינו לבין אלקינו שנאמר: עוונותיכם מבדילים ביניכם לבין אלקיכם. ומה לנו להתלונן כי תפילתנו לא נשמעת.

דבר זה מסביר לנו את השינוי שחל באופי של יום הכיפור בהשוואה ליום הכיפור שהיה בזמן בית המקדש. שאז נאמר: לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיום הכפורים שבהם בנות ישראל יוצאות וחוללות בכרמים. כי זה היה יום כפרת עוונות כפשוטו, שעיר המשתלח היה מכפר על כל העוונות הקלות והחמורות וראו זאת בעליל, לשון של זהורית היתה מתהפכת ללבן. ישראל נוכחו בפועל שרבש"ע סולח להם ומטיב איתם. ומאז חרב הבית אנו מתאמצים ומתאמצים בתפילה וזועקים כל היום כולי האי, ואולי יחוס ואולי ירחם - ומשהו בוודאי מתקבל וגם משהו זה הרבה. אבל מה יש להשוות זאת לזמן שבית המקדש היה קיים. ועל זה עלינו להתפלל ולבקש בכל לבנו על הצרה הנוראה של החורבן, על החומות החוצצות שיפלו.

והנה בדורות האחרונים נפרצו מקצת החומות, נפתחו שערי ארץ ישראל קמעה קמעה, ובקום המדינה נפתח שער גדול, נפלה חומה אחת בנינו לבין אלקינו. ובכיבוש ירושלים העתיקה נפלה עוד חומה, והננו עומדים סמוך ונראה להר הבית, סמוך לחומות הפנימיות. הבית חרב והחומות חוצצות אבל קולנו מתחיל להישמע מקרוב. והסיעתא דשמיא הולכת וגוברת אבל אין זה כמו שהיה בזמן המקדש. החומות הפנימיות עדיין עבות ואטומות. חסרון הבית הוא נורא ואיום.

מבט זה של ירידת הדורות, של הנפילה בזמן חורבן הבית מאיגרא רמא לבירא עמיקתא ואח"כ הירידה נמשכת בכל הדורות, הוא צד אחד של המטבע.

האור שבאפלה

ויש צד שני המשלים את הראיה מכול צדדיה וזהו מבטו של מו"ר הרב צבי יהודה בספר לנתיבות ישראל. מאז יצא ספר לנתיבות ישראל מחדש, קבענו שיעור בספר זה ואנו עומדים ומשתאים לנוכח העוצמה האדירה של האמונה העולה במאמרי מו"ר הרב צבי יהודה זצ"ל. יש כאן רוח גדולה, מיוחדת, שאינה מוכרת לנו מספרים אחרים.

חז"ל מתארים את מצב עם ישראל בין האומות ככבשה בין שבעים זאבים. ומשמעות התיאור: עם ישראל מתמודד עם צרות נוראות, כל העולם נגדו, הקשיים שלו נוראים. בא רבנו והופך את התיאור הזה לתיאור של גבורה של האומה. איזו כבשה פלאית היא האומה הזאת שעומדת מול שבעים זאבים ומחזיקה מעמד. הם מפחידים, הם נושכים, הם רוצחים ואינם מצליחים להתגבר עליה, והיא עומדת נגדם ואינה נטרפת. האם אין כאן מחזה פלאי, האם אין כאן גבורה נהדרה של הכבשה. בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו ועם ישראל ממשיך ומתגבר, הקב"ה מצילנו מידם. העמידה הנפלאה של האומה הנושאת את שמו ית' בעולם, מקדשת את ד' ביכולת העמידה שלה, מראה כי רבש"ע הוא המגן עליה ומקיימה. עם ישראל מפוזר בארבע כנפות הארץ, מיעוטים קטנים מאד בתוך עמים גדולים, לפעמים אפילו יחידים בודדים - ומחזיקים מעמד בתוך ים של שנאה וניכור. האין זה פלא.

כמו כן מה שאמרו חכמים בסוף מסכת סוטה⁹: מיום שחרב בית המקדש ירדו החכמים להיות כמלמדי תינוקות ומלמדי תינוקות כחונים וחונים ירדו להיות כעמי הארץ ועמי הארץ הלכו והתדלדלו ואין שואל ואין מבקש. על מי יש להשען על אבינו שבשמים. כלומר המצב ירוד, המציאות עגומה, חסרת תקנה, ורק נשאר

⁹ ט' ט"ו

להישען על נסים, על אבינו שבשמים. ומו"ר מפרש את המשמעות לטובה, וכי יש משענת יותר בטוחה מאבינו שבשמים. ועל כן אין יאוש ואין תחושת חידלון, כי יש לנו משענת חזקה. ואדרבא כאשר מגיעים להכרה זו הבאה מתוך מציאות קשה, שאין על מי להישען בפועל אלא רק על אבינו שבשמים, האמונה במשענת היחידה בקדוש ברוך הוא הולכת ומתחזקת.

הרב מסתכל על הצרות והיסורים שעם ישראל עובר כמרוקים. אמנם היסורים כואבים, הם נוראים אבל הם מנקים ומטהרים. זהו תיקון מכאיב, תיקון מרפא. השואה האיומה, החורבן של יהדות אירופה הוא חורבן הגלות. זהו ניתוח איום ונורא, קשה מנשוא. ניתוח שמוציא את האומה מגלותה אל מקומה, שמבטל מציאות האומה בגלות. ביטול הגלות הוא ביטול של מציאות טמאה, של כפירה ועבודה זרה - שכך נקראים היושבים בחו"ל- וביטול של הגלות הוא ביטול עבודה זרה, וכל הכופר בעבודה זרה נקרא יהודי, וכאן יש כפירה עובדתית בחוץ לארץ - לא רק השקפתית אלא מציאותית. נעקרת ומתבטלת הגלות.

את המבט הגדול הזה של רבנו יש להמשיך גם למצב הרוחני. שבעים זאבים רוחניים נלחמים בתורת ישראל. רוחות מנשבות, מכות מבפנים ומבחוץ והעם ממשיך בדרכו. נושכים אותו ופוצעים אותו והוא שורד באמונתו. ולא עוד אלא מתקדם בדרכו. ארון הספרים התורני מוסיף עוד מדפים בכל דור, התורה מתרחבת ומתעמקת. כל רוח חדשה שתופחת מתפרצת ומכה ויש חללים אבל היא נעצרת אל מול חומת האמונה ולא עוד אלא שהאמונה מתחזקת. הפלא של העמידה הרוחנית של עם ישראל בכול הדורות אל מול כול והאמונות שאנו חיים בתוכם הוא גדול ועצום. זהו אות ומופת לאמיתות האמונה, זהו המופת הגדול ביותר. עדות חיה לבורא עולם אלקי ישראל.

גם יחידים שנמצאים בסבך של מבוכות רוחניות בכל זאת לא נוטשים לגמרי את האמונה, ובתוך חשכת הדעות והתאוות החזקות נשאר אור קטן של אמונה. יש לראות באור זה העומד אל מול כל המבוכות ולא כבה אור פלאי, עמוק וגדול

למרות שהוא נראה קטן ודל. אך העובדה שהוא ממשיך להתקיים בתוך כל החשכה העבה מוכיחה כי אכן האור הזה הוא עמוק בתוככי הנפש ועוד יאיר במלוא אורו וינצח את החשיכה. מבט זה מבוסס על אמונה עמוקה וגדולה בריבוננו של עולם ואמונה שהעולם מכוון לטוב והטוב ינצח והוא העיקר והוא העוצמתי והשאר טפל.

ויש להוסיף משל להבנת הדברים. האומה לדורותיה בונה בנין גדול תל תלפיות. כל דור ממשיך את הדור הקודם. יש דורות שבונים כמה נדבכים וכל נדבך גדול ומרשים. ויש דורות שבקושי בונים נדבך אחד וגם הוא קטן. יש דור שבדרך הבניה שובר הרבה אבנים עד שמצליח לשים אבן בבנין אך בסופו של דבר אחר כל הקשיים והנפילות הוא מוסיף עוד גובה לבנין האומה. האומה צועדת בדרך ארוכה לקראת גאולתה ולפעמים הדרך משתבשת ומתארכת אבל תמיד היא בדרך המובילה לגאולתה. כל דור מתקדם בדרך למטרה. יש דור שמתקדם הרבה ויש דור שטועה ותועה, מתעכב מפעם לפעם עד שמוצא את דרכו - אך כל דור מתקדם. ולכל צורה של התקדמות תפקיד בשלמות הופעת האומה. אין דור שרק הורס. כל דור גם בונה. וההרס הוא פוגע בעיקר בההורסים עצמם, אבל הבנין הכללי עולה ומתרומם.

בדורות האחרונים ההתקדמות איטית מאד אבל אנו קרובים ביותר למטרה, וכל צעד האור מתרבה, אנו הולכים לאט מאד אבל רואים יותר ויותר אור.

ונמצאנו מסכמים - יש ירידת הדורות, החורבן הנמשך של בית המקדש איום ונורא, חומות ברזל חוצצות בין ישראל לאביהם שבשמים - ומאידך כל הזמן מתקדמים ובאחרונה האור נראה מבצעץ, האור הולך וגודל וחומות אחדות נשברו. אשרינו לעומת דורות הגלות ואוי לנו לעומת ימי הבנין. ההתקדמות עצומה וגם החסרון עצום.

ובזה נבוא אל הקודש בתפילה מעומקא דליבא בתחינה ובקשה על בנין בית
המקדש ושבירת החומות החוצצות עדיין, ובהודאה גדולה על אותן החומות שכבר
נשברו עם בנינה של ארץ ישראל וירושלים.

לשבת שובה ה'תשס"ד

איקטיס מאגן פדולש

הדרכות פרטיות

איזהו העשיר

המצב הכלכלי מחייב אצל רבים להיערך מחדש. הצמצומים בסיוע למשפחות מרובות ילדים מכבידים. יש כאלו שאיבדו את מקור פרנסתם. עלינו להתבונן על המציאות הזאת במבט של אמונה לקבל כל דבר באמונה כי מה שעושה הקדוש ברוך הוא הכול לטובה. לדעת שהאושר אינו תלוי בכמות הכסף אלא ביכולת לשמוח במה שיש. איזהו עשיר השמח בחלקו. לדעת להסתפק במועט ולשמוח. לא להיכנס לחובות בבנק, לא ללוות כסף אלא לחיות במה שיש, לבד מהוצאות שבתות לבעלי אמונה גדולה.

זהו המבחן של התקופה ועלינו לעמוד בו. גם מי שיש לו - אל ינקר עיני אחרים שאין להם, אלא יחיה בצניעות ולא יעורר קנאה שמזיקה.

הידורים ובין אדם לחברו

מרו הרב הדריך שהידורים במצוות זה דבר ראוי אבל אין לעשות הידור במצוות לא על חשבון אחרים ולא על חשבון תלמוד תורה - כך קיבלתי מהרב צבי יהודה זצ"ל. הנה מחר ערב יום הכיפורים יבואו רבים לטבול במקווה להיטהר לכבוד היום. תהיה צפיפות ויהיה לחץ וכל אחד צריך לזכור שטבילה פעם אחת מספיקה, פעמיים בוודאי, ואין להדר בטבילות כאשר אחרים ממתנינים.

יישוב הדעת בתקופת מתח רוחני

בכלל צריך להיות ערניים לכך שבימים אלו של מתח רוחני עלולה המתחיות הרוחנית הטובה להביא לידי כעס על הילדים, על אחרים שמעכבים את האדם

ומפריעים לו לעמוד במשימות שקבע לעצמו. על כן צריך לשמור מאוד על ישוב הדעת, כי כעס זו עבירה כל כך חמורה שכל המצוות של היום לא עומדים נגדה. כעס הורס את כל המדרגות הרוחניות של האדם והכול צריך לבנות מחדש.

נושא עוון לעובר על פשע

ולעומת זאת נדיבות לב סבלנות אורך רוח זה בדיוק מה שגורם למחילת עוונות. צריך להחזיק טובה לעניים שמזכים אותנו במצווה כל כך גדולה - מצוות הצדקה שהיא קורעת גזר דין - כך למדונו חכמים. וכמו כן צריך להחזיק טובה לאנשים קשי רוח שמעצבנים אותנו ואנחנו מתאפקים ומוחלים להם - בזכותם ריבוננו של עולם מוחל לנו. במקום לכעוס על אותם אנשים עלינו להחזיק להם טובה, אם הצלחנו להשיב טובה תחת רעה - כך ינהג ריבוננו של עולם כלפינו. ולאידך גיסא מי שמקפיד ואינו מוכן למחול - גם אם הוא צודק בהקפדתו כי לא מגיעה לשני מחילה - גם ריבוננו של עולם יעשה עם המקפיד אותו חשבון, מידה כנגד מידה, ויאמר שאינו מוחל לאדם זה, ובצדק אינו מוחל לו כי אין לנהוג עם המקפיד לפני משורת הדין.

להוסיף מחול על הקודש

עוד ענין שיש לאומרו. ביום הכיפורים לכל הדעות מצווה להוסיף מהחול על הקודש. גם לפניו וגם אחריו. ולפי הרבה דעות מצווה להוסיף גם בשבתות וימים טובים. לתוספת הזאת יש ערך גדול מאוד. היא גורמת להתפשטות הקדושה על ימי החול, היא מעמיקה את קדושת השבת וימים טובים. חשוב מאוד להתרגל לכך כל השנה וגם בימי החורף בימי שישי הקצרים. לסיים את תפילת מנחה עוד לפני השקיעה כעשר- חמש עשרה דקות כדי להוסיף מהחול על הקודש. מאוד ראוי שהציבור שלנו כולו ישתדל בכך. זה ענין של הרגל.

להתוודות על המעשים הטובים

בבואנו לעשות חשבון נפש ובבואנו להתוודות לפני ריבוננו של עולם דומה שאנו צריכים להתוודות על הדברים הטובים שעשינו במשך השנה כמו במצוות ודוי

מעשרות. בערתי הקודש מן הבית וגם נתתיו ללוי ולגר ליתום ולא למנה ככל מצוותך אשר ציויתני. כלומר נתנו צדקה לעניים, שמעתי בקול ד' אלקי, עשיתי ככל אשר ציויתני. עסקנו בתורה קיימנו מצוות בין אדם למקום מצוות בין אדם לחברו. קיימנו מצוות ישוב ארץ ישראל במסירות, השקיפה ממעון קדשך וגוי וברך את עמך את ישראל וגוי. אמנם עלינו להתוודות גם על העבירות ולהביע חרטה אמיתית ולקבל להבא שלא נחטא. כי יש לזכור שעבירה אינה מכבה מצוה ומצוה אינה מכבה עבירה. יש שכר על מצוות ויש עונש על עבירות. אין עושים קיזוז. ועל כן צריך לתקן כל העבירות ולשוב עליהם. אבל גם צריך לבוא לפני ריבונו של עולם ולומר: השתדלנו מאוד לקיים מצוותיך התאמצנו ממש ועשינו ב"ה הרבה דברים טובים - השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו וגוי.

וכן בצבור היישובי

כך נעשה בוידוי האישי וכך עלינו לעשות גם בוידוי הציבורי היישובי להתוודות על ההתקדמות הרוחנית הציבורית. הרבה שעורי תורה, המוסדות התורנים ביישוב התפתחו מאוד במשך השנה, עשינו ככל מצוותך אשר ציויתנו.

וכן בציבור הלאומי

ועלינו גם להודות על ההתקדמות של הציבור כולו. וכאן עלינו לזכור שהעיקר הוא לא הכמות אלא האיכות. בשביל אברהם האחד נברא העולם. אחד יכול להכריע את העולם כולו לכף זכות

מהקשיים לקבל ביטחון

גם השנה נמשכה ההתעצמות והאיכות הרוחנית בישראל. דווקא מהקשיים ניתן ללמוד על ההתקדמות. אם אנו רואים שהמאבק נגד האמונה מתגבר - הרי זה מוכיח שכוח התורה עולה והוא מאיים כביכול על דרך הרחוקים ועל כן הם מנסים לעצור את התגברות כוח התורה. אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח - המלחמה היא מגדילה את הביטחון היא מורה שמפחדים ממני. וכן הדבר במאבק

עם שונאינו מבחוץ. ככל שאנו מתחזקים - ההתנגדות אלינו גוברת. זה לעומת זה עשה אלוקים. והמביט בעין נכונה יודע שהעיקר הוא הכוח הטוב העולה אלא שהסדר הוא שכנגד כל עלייה באה גם התנגדות.

כך הסדר: ההתפתחות מביאה אתגרים קשים יותר

וכך הדבר גם במובן הרוחני האישי, כל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו. כל הגדול מחברו הדרישות ממנו גבוהות יותר. בצדיקים מדקדקים כחוט השערה. אדם מנצח קושי רוחני קטן מעמידים אותו בניסיון יותר קשה. כך גם האימונים בצבא משלב לשלב נעשים יותר קשים. וזאת מפני המגמה לפתח את מירב הכוחות והיכולות. וכך בעניינים הרוחניים, אדם התמודד עם אתגר קל ויכול לו, הקדוש ברוך הוא מעמיד לפניו אתגר יותר קשה. ניצח את האתגר הקשה מעמיד ריבונו של עולם אתגר עוד יותר קשה ומעלה את האדם מדרגה לדרגה. הקשיים אינם עונשים הם אתגרים, הם חישולים לפיתוח הדבקות, האמונה, הביטחון. ילד קטן מוטלות עליו משימות בהתאם ליכולתו, כשהוא גדל גדלות המשימות וכשהוא גדל יותר הוא נדרש למשימות עוד יותר כבדות. לימודים, צבא, עול פרנסה, חינוך ילדים וכו'. זה סדר העולם.

וכך בציבור התקדמות מביאה אתגרים קשים

וכך גם הסדר בציבור כולו. כאשר הציבור מתחזק מוטלים עליו משימות יותר גדולות. גודל הקשיים בהתאם לגודל היכולת לשאת אותם. מדינת ישראל התחזקה רוחנית וגשמית, הוטלה עליה המשימה הכבדה של קיבוץ גלויות מרוסיה. עם כל הקשיים הרוחניים והגשמיים שבמשימה זאת. מדינת ישראל מנצחת את האתגר הזה - יוטל עליה אתגר חדש לקלוט את יהודי אירופה ואמריקה עם כל הקשיים.

וכך במובן הרוחני הכללי

הקשיים הרוחניים מעידים על ההתקדמות הרוחנית. כעת, שהתרבתה המתירנות התפתחו כלי התקשורת והתרבו הגירויים. זה אומר שנפשות הדור הן מסוגלות

להתמודד עם הקושי הגדול הזה והגענו אל השעה הגדולה של היכולת לנצח את יצרא דעריות. מה שלא היה בזמן בניין בית שני, בזמן אנשי כנסת הגדולה שהם הרגו את יצרא דעבודה זרא אבל לא יכלו לנצח את יצרא דעריות, מפני שלא בשלה השעה לכוון אותו רק לאפיקים החיוביים - מוטל כעת עלינו. מהקושי הזה אנו לומדים על היכולת ועל התפקיד של הדור, זהו ניסיון, זהו אתגר שהוטל על דורנו. מראש ברור שרק חלק יוכלו לנצח את האתגר הזה אבל זו המטרה האלוקית שחלק ינצחו והם עיקר המציאות והם מפתחים את המהלך החדש הגדול הזה. אף שלא כולם עומדים בניסיון - אותו החלק שהוא עיקר המציאות שהם הצדיקים שהם יסודו של עולם מהם יתפתח המהלך כולו לתיקונו של כל העולם.

תשובה על הפסימיות

לסיכום, עלינו לעשות תשובה על החטא של הפסימיות, על הרהורים של יאוש שהרהורי עבירה קשים מעבירה. ולקבל על עצמנו להבא להיות מאמינים גדולים ומלאי ביטחון. לבקש סליחה על כך שלא דנו את עצמנו לכף זכות, לבקש סליחה שלא באנו לקראת ראש השנה בווידוי על הדברים הטובים הרבים שעשינו. ועלינו להפוך את יום הכיפורים ליום של שמחה על הסליחה שריבוננו של עולם סולח לנו ועל הכפרה שהוא מכפר לנו ולקיים דברי חכמים שלא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב ויום הכיפורים. אבל כמובן אל תזוח דעתנו ואל נמעט בכל שהוא מהווידוי על החטאים, שהרי אדרבא ככל שאנו מעמיקים יותר בהכרת מעשינו הטובים וככל שאנו מזדככים כך בולטים יותר לעינינו החטאים שהם מכתמים את היופי והתפארת של המצוות. ככל שהיופי של המצוות רב יותר הכתמים של העבירות בולטים יותר ומצערם יותר.

בזאת אני בוטח בשכינה

אמרנו אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח. מהקשיים אנו מקבלים ביטחון. אבל יש פירוש יותר יסודי לפסוק זה: בזאת - הכוונה לשכינה. כמו שכתוב: בזאת יבוא אהרן אל הקודש ודרשו חכמים: בזכות התורה בזכות המילה. שנאמר: זאת

בריתי כלומר: בתוכנו יש נקודה פנימית אלוקית. יש לנו משענת יסודית, יש לנו על מי להישען. ואם תקום עלי מלחמה אני מחזיק בשורש הפנימיות שלי בכוח השכינה השורה בישראל שמופיעה בתורה ובמילה. וזאת משענת בטוחה ומוחלטת. איתה אנו הולכים ובוטחים - לדוד ד' אורי וישעי ממי אירא, בקרוב עלי מרעים מכל הסוגים בטוח אני בניצחוני שריבונו של עולם איתי.

לשבת שובה ה'תשס"ה

איִקִּטִּים מֵאֵן פִּדְרֵשׁ

מורי ורבותי, אתם יודעים שיש לי נטיה חזקה לאופטימיות. זו היא מחלה, כמו מחלת האהבה שמדבר עליה שלמה המלך בשיר השירים "כי חולת אהבה אני". אני מנסה להתגבר על המחלה ולהיות ריאלי, אבל בכל פעם אני מקבל התקפה חזקה של אופטימיות ואני לא יכול להתגבר עליה. אני רואה שיש לנו עם בריא עם מאמין.

דורנו דור של מסירות נפש. קראנו את הסיפור על הרב גוסטמן זצ"ל שנהרג לו בן בשואה, וכשהוא בא לנחם את פרופסור אומן אמר לו - עכשיו בני פוגש את בנדך בשמים ואומר לו: גם אני נהרגתי על קידוש ד' אבל אתה השלכת עצמך בידועין ומסרת נפשך למען ד' ועמו. קם פרופסור אומן וחיבק את הרב גוסטמן ואמר לו: נחמתני נחמתני. הדור שלנו כולו דור של מסירות נפש, לא רק אלפי החיילים שנהרגו מסרו את נפשם אלא כל חייל שהשתתף במשימה מסוכנת הלך במסירות נפש והרי הוא כאילו מסר את נפשו.

אנו קראנו את פרשת העקידה שכל ענינה נכונות למסירות נפש של אברהם אבינו ושל יצחק בנו אבל בפועל נמנעה העקידה, אבל ריבונו של עולם מעלה עליו כאילו נעקד וכאילו אפרו מונח על גבי המזבח. ובדורנו לא פעם אחת ולא פעמיים אלא פעמים רבות חיילים רבים השליכו נפשם מנגד והרי זה כאילו נעקדו על גבי מזבח. ולא רק חיילים מוסרים את נפשם אלא גם תושבי יש"ע שנשאר בימי הטרור בישובים והמשיכו לנסוע בדרכים המסוכנות גם אלו מסרו נפשם על מצוות ד', והרי מצווה זו בוודאי שקולה ומכריעה את כל העבירות של דורות רבים.

אנחנו כל הזמן מתקדמים. בדרך יש מכשולים גדולים אבל אנחנו מתקדמים. הצבור הדתי מתחזק, אחוז הלומדים בבתי ספר דתיים וחרדים עולה משנה לשנה, ואנו הולכים וקרובים לעבור את חמישים האחוזים מכלל תלמידי ישראל.

כאשר מסתכלים במבט שלם במבט כולל ורואים את האור נעשים אופטימיים. הנה אני יושב בחדרי ומסתכל על הפרחים באדניות במרפסת של חדרי ואני רואה ממקום ישיבתי איך הכל פורח - פרחים בצבעים שונים אדומים, סגולים, לבנים, והמראה מרנין. אבל כשאני יוצא למרפסת ומתקרב לפרחים ומתבונן, אני רואה שיש גם הרבה פרחים שנבלו, לא הכול פורח. ממקום שבתי בחדרי המבט הוא כללי והמראה מרנין - בפרטי הפרטים יש גם צדדים אחרים.

המבט האופטימי לא הופך אותנו לשאננים אלא אדרבא להפך מגביר את המרץ לפעול ולעשות מתוך ביטחון בהצלחה.

לשבת שובה ה'תשס"ז

איקטיס מאגן פדולש

תשובה וכפרה

ברייתא במסכת יומא פ"ו:

"עבר אדם על עשה ושב אינו זו משם עד שמוחלין לו וכו' עבר על לא תעשה ועשה תשובה, תשובה תולה ויום הכיפורים מכפר וכו', עבר על כריתות ומיתות בית דין תשובה ויום הכיפורים תולין וייסורים מכפרים" וכו'.

התשובה עצמה הופכת את האדם לצדיק מיד, והוא כשר לעדות, אך עדיין הוא צריך כפרה. תשובה וכפרה הם שני דברים נפרדים. כשם שבעבירות בן אדם לחברו אם עשה תשובה ובקש מחילה - הידידות חוזרת להיות כמו שהייתה, אך המזיק חייב לשלם את הנזק, כי החוב לא נפרע, כן בכל העברות. עשה תשובה - חזר לצדקותו, אך צריך למרק את הקלקול שעשה החטא, וזה נעשה על ידי יום הכיפורים, יום חנינה וביטול העונשים. עברות חמורות שיש עליהן כרת ומיתות בית דין - עדיין צריך מירוק נוסף על ידי ייסורים, והייסורים האלה הם כפרה לחיבי כריתות, והם ניתנים על ידי ריבונו של עולם ברוב חסדיו, כדי למרק, וצריך לקבל אותם באהבה. ויכולה להיות כפרה ללא תשובה, אדם נשאר בגדר רשע אך נמחל לו העונש, לדעת רבי האומר שיום הכיפורים מכפר גם למי שלא שב בתשובה.

דורון

אך בכל זאת, גם אחר התשובה ואחר הכפרה, עדיין צריך להיות עוד מעשה של פיוס, ובזמן המקדש היה אדם מביא קרבן עולה לדורון על שעבר ועשה. עכשיו שאין לנו מזבח להביא עליו עולה, אמרו חכמי המוסר שהתענית היא כקרבן, ולכן

נהגו תנאים ואמוראים להתענות, כמו המקרה של רבי אלעזר בן עזריה שהיה מתיר לפרה שתצא ברצועה שבין קרניה בשבת וחכמים אוסרים, ופעם אחת יצאה פרתו של שכנתו ברצועה ולא מיחה בה, והושחרו פניו מפני התעניות שגזר על עצמו על שעבר על דברי חבריו.¹⁰ ולרב הונא נהפכה רצועה של תפילין, והתענה ארבעים תעניות. וחכמי המוסר קבעו 151 תעניות על הכעס, 70 תעניות על סתם יינם, ועל ביטול תפילה דרבנן 61 תעניות, ועל חטא הנעורים 84 תעניות.

בעל התניא באגרת התשובה דן בדבר, אם אדם עבר על עבירה אחת כמה פעמים כמה צריך להתענות, ואם אדם יעשה חשבון לפי חשבונו של בעל התניא, כמה אדם צריך להתענות וכמה צדקה צריך לתת חלף התעניות שלא יוכל להתענות, יתברר לו שלא יספיקו כל ימי חייו לכל התעניות, והתשלומים יגיעו למיליונים רבים.

ואל יראה הדבר בעינינו כהחמרה או הפרזה. אדרבה, התעניות והתשלומים הללו הם מחיר זול מאד לעומת חומרת העבירות. אך מי יכול לעמוד גם בדרישות הללו, ואיך יפייס אדם את קונו על חטאיו?

האם צריך כפרה בתשובה מאהבה?

פעם אחת שאלתי את מורנו ורבנו הרב צבי יהודה זצ"ל, האם מי ששב בתשובה מאהבה יש בו גם חלוקי הכפרה והוא צריך למרק חטאיו בייסורים, או כיוון שתשובה מאהבה הופכת את הזדונות לזכויות, לא צריך מירוק? והוא השיב שמבחינה רוחנית פנימית נשמטת הזדונות נהפכות לזכויות, אך מבחינת הצד הנמוך החיצוני שבנפש - הוא נפגם, וצריך מרוק. ואולם ראיתי שיש רבים המבארים שאכן השב מאהבה אינו צריך לעבור שום מירוק, כי הזדונות נהפכות לזכויות גמורות. ואלו ואלו דברי אלקים חיים, כי גם לדעתו של מורנו ורבנו הרב

¹⁰ שבת פ"ה מ"ד

צבי יהודה הייסורים יכולים להיות מצומצמים ביותר, וכך נעשה הזיכוד עקב התשובה שהפכה מזדונות לזכויות.

כדי להבין מה היא תשובה מאהבה ומה היא תשובה מיראה, עלינו להתבונן במהות האדם, במשמעות החטא ובכוחה של התשובה.

חומרת החטאים

בפרשת נשא, במצות וידוי על החטאים, נאמר¹¹: "איש או אשה כי יעשו מכל חטאות האדם למעול מעל בדי" וגו' ושואל הזוהר מדוע נזכר כאן האדם? ניתן היה לכתוב "כי יעשו מכל החטאות למעול מעל" וכי'.

אלא נזכר כאן האדם לרמוז לאדם הראשון, שהחוטא עושה כמעשיו של אדם הראשון, שחטא חטא אחד וגרם מיתה לעצמו ולכל העולם, פגם למעלה בעולמות עליונים ופגם למטה. וחובה זו תלויה עד שיחדש הקב"ה את העולם כמו שהיה לפני החטא, ויעבור הפגם מהעולם, וזה שכתוב "ויבולע המוות לנצח". וכן החוטא פוגם כמו האדם הראשון, ולכן נאמר כי יעשו מכל חטאות האדם - האדם הראשון.

ושואל הזוהר, איך מי שהרע לעולם יכול לשוב, ויש לו תשובה, שהרי התורה אומרת¹² "איש או אשה כי יעשו מכל חטאות האדם וגו' והתודו על חטאותם והשיב את אשמו בראשו" וגו'?

מהות האדם

נתבונן במהות האדם, האדם הוא כוח החיים שבו, זו הנשמה האלוקית שבתוכו, שהיא חלק אלוק ממעל. כמו שכתוב "ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה"¹³. ואומר הזוהר 'מאן דנפח מתוכיה נפח'. ולפי ביאור המקובלים, הנפיחה

¹¹ במדבר ה' ו'

¹² במדבר ה' ז'

¹³ בראשית ב' ז'

הזו לא הייתה חד פעמית, אלא כל הזמן הקב"ה מחייה את האדם ואת העולם. כל הזמן הוא מנשים את האדם ומחיה אותו. זרם נשמתי אלוקי נמשך מהמקור האלוקי אל האדם, מחיה אותו ומקדש אותו בקדושה עליונה, בקדושת ישראל, בקדושה אלוקית .

הנשמה המחיה את האדם, ככתוב "ויפח באפיו נשמת חיים", היא כוח החיים המופיע בנשימה. 'נשמה' מלשון 'נשימה', אדם נושם הוא אדם חי. והנשימה היא הבל-אוויר היוצא ונכנס בגוף. ההבל הזה הוא הבל גשמי, אך מכיל בתוכו תוכן רוחני, כמו שאומר הפסוק: 'ויהי האדם לנפש חיה', ומתרגם התרגום: "לרוח ממללא", כלומר לרוח מדברת. ההבל הזה של הנשימה הוא גם הכוח של הדיבור, הוא שורש הדיבור. ההבל עובר דרך מיתרי הקול ודרך חמשת מוצאות הפה, וכך אדם מדבר. והדיבור הוא כלי הביטוי של המחשבה, של התוכן הרוחני באדם, של הנשמה האלוקית שבו. נמצא כי כוח החיים הנשימה - הנשמה, הוא הוא גם כוח הדיבור, הכוח הרוחני האלוקי של האדם. כלומר כאשר הקב"ה נפח באדם נשמת חיים, יש בה כוח כפול חיצוני ופנימי, כוח החיים הטבעי וכוח החיים הרוחני האלוקי.

החטא מבדיל בין האדם לבוראו

כאשר האדם חוטא ועובר על רצונו של הקב"ה, הוא מנתק את הכוח האלוקי שבו מהשורש שלו. הוא יוצר מחיצה בינו ובין בוראו, כפי שכתוב "עוונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלוקיכם"¹⁴. הוא כורת את עצמו מריבונו של עולם. וזה עניין הכרת, שאם אדם עושה עבירה שיש בה כרת הוא חותך את ענף החיים שלו, ואור ד' אינו מאיר ומחיה אותו. מחיצה מפרדת בינו ובין ריבונו של עולם. אמנם היא אינה חוסמת את השפע לגמרי, אלא מצמצמת אותו לחמישים או שישים שנה ולא יותר, כדין כרת. כך אמנם היה בזמן שבית המקדש היה קיים והשכינה שרתה בישראל, ואז החיות בישראל הייתה רק על ידי הנפש האלוקית, וכאשר היא נותקה אי אפשר היה לחיות כלל. אך לאחר החורבן, לאחר שישראל

¹⁴ ישעיהו נ"ט ב'

ירדו ממדרגתם וגלתה השכינה, כוח הקיום והחיים אינו נמשך עוד מפנימיות הנפש האלוקית, אלא כשאר הבריות בעולם, ואזי יכול החוטא לקבל את חיות נפשו ממקורות חיצוניים, ואינו נכרת בחייו הגשמיים. נמצא כאשר ישראל חוטאים חלילה וחס - החלק האלוקי שבישראל, שהיא השכינה, מתרחקת ממקורה. כוח החיים שבאדם שבישראל מחובר הוא לכוח הרוחני אלוקי, וכאשר משתמשים בכוח החיים לחטאים - הכוח הזה מתגשם, והנשמה האלוקית שבישראל שבויה. השכינה השורה בישראל כביכול מתנתקת ממקורה, שכינתא בגלותא. ואז לא רק שהיא אינה ממשיכה את השפע האלוקי לישראל, אלא אף כוחה ניתן לזרים, כמו שהגלות של ישראל גורמת לא רק שישראל מרוחקים מאור ד', אלא הם תחת שלטון זרים, ומסייעים לאותו שלטון זר ומנוכר לד' אלוקי ישראל, וכל הדר בחוץ לארץ כאילו עובד עבודה זרה, כי הוא נמצא ביניהם.

זה דומה למי שהיה שייך לעדת צדיקים, והוא פרש מהם והתחבר לרשעים, ובוה הוא מחזק את כוחם וגם קיומו ניזון מהם, הוא מקבל מהם כוח וגם נותן להם כוח.

החטא פוגם בשמו יתברך

נמצא כשאדם חוטא הוא פוגם בחלק אלוך ממעל, פוגם בשכינה, וזו פגיעה בשמו יתברך.

"אלה תולדות השמיים והארץ בהבראם - בהא בראם"¹⁵, באות האחרונה של שם ה-ו-י-ה. האותיות הראשונות של שם ד' מרמזות על המציאות האלוקית העליונה ממעל לעולם, והאות האחרונה ממנה נשתלשל העולם. היא מקור הקיום של העולם, והיא השכינה השורה בעולם. כאשר ישראל חוטאים, חס וחלילה, הם מרחיקים את השכינה ממקורה, הם מרחיקים את האות האחרונה של שמו יתברך, ופוגמים בשמו. כאשר ישראל שבים בתשובה הם מחזירים את האות האחרונה, את הה"א, מחברים אותה אל האותיות הראשונות, ושמו נעשה שלם. וכך רמזו: תשובה - תשוב-ה', להשיב את הה"א של שמו למקומה, וזה מה שאומר

¹⁵ רושלמי הגיגה פרק ב, הלכה א; בראשית רבה פרשה יב, י

הפסוק: "ואעשה למען שמי"י¹⁶, וזה שנאמר: "ושבת עד ד' אלקיך"¹⁷, כלומר עד שמו יתברך.

לגלות השכינה שני צדדים

לגלות השכינה צד חמור ואיום, לפגימת שם ד' משמעות נוראה. אולם, המציאות הזו שהשכינה לא עוזבת את ישראל, גם כאשר הם חוטאים והיא בגלות איתם, יש לזה גם מעלה עליונה. הזוהר בפרשת האזינו אומר: בכל מקום שגלו ישראל שכינה עימהם. "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם". המלה "זאת" מיותרת, והכוונה לשכינה, שגם היא נמצאת איתם בארץ אויביהם, זה מראה כמה חביבים ישראל על הקב"ה. משל למלך שכעס על בנו וגזר עליו להוציאו מביתו, והמלכה אמרה - או שהמלך מחזיר אותו או שהיא יוצאת עם בנה, ובשעה שרוצה המלך להשיב את המלכה הוא גם משיב את בנה. וזה מה שנאמר: ושב ד' את שבותך, השכינה שבה עם ישראל מהגלות. ועוד נאמר: "רצית ד' ארצך שבת שבות יעקב"¹⁸. ועוד אומר הזוהר בפרשת האזינו: הלא תגמלו זאת, האם זה הגמול על טוב ד' שאתם משלמים ל"זאת" שהיא השכינה, שאתם גורמים לגלותה?

נמצא שני צדדים לגלות השכינה: מצידנו מצד ישראל - איום ונורא, מצידו מצד הקב"ה - חסד נפלא.

איך האדם מתקן את החטא? אמרנו שהקב"ה ברא את העולם בה"א. אגב, הרי"ף מסביר שזו האות הקלה ביותר לביטוי, לומר שבקלות ובלי כל מאמץ ברא הקב"ה את עולמו. ואפשר להעמיק ולהתבונן יותר: האות ה"א היא הבל בלבד - נשימה. ויפח באפיו נשמת חיים, זו האות ה"א שבה ברא הקב"ה את עולמו. זה הכוח האלוקי שבעולם המקיים את העולם, והוא נמשך ומתפשט באדם, ומופיע בכוח הדיבור. נמצא שכוח הנשימה, כוח ההבל היוצא מהאדם, הוא ההבל האלוקי שנפח ד' באדם, הוא הה"א של שמו יתברך. וכאשר אדם שב בתשובה ומתוודה

¹⁶ יחזקאל כ' י"ד
¹⁷ דברים ד' ל'
¹⁸ תהלים פ"ה ב'

בדברים, שנאמר: "קחו עמכם דברים ושובו אל ד'", הרי הוא לוקח את ההבל של פיו, שהוא הה"א, ומחבר אותו לד', ובוה הוא משלים את שם ד'. ומי שעושה תשובה הוא מביא גאולה. על ידי החטאים מורחקת האות ה"א, והשכינה גולה ובית המקדש חרב. וכאשר שבים בתשובה - מחברים את האות להשם, וזו הגאולה הפנימית, ובה תלוי בנין המקדש.

הנשימה היא הפעולה הטבעית והקלה ביותר של האדם, ללא מאמץ, ללא עמל ויגיעה. ההבל של הנשימה הוא כוח החיים, והוא כוח הדיבור האלוקי. וכשם שבמצב הבריא אין צורך להתאמץ לנשום, כך במצב הרוחני הבריא אין צורך להתאמץ להוציא את הכוח האלוקי אל הפועל. החיים התורניים, לימוד התורה ומעשה המצוות, נעשים בטבעיות ללא עמל ללא יגיעה, אלא מתוך חבור פנימי לדבר ד'. הנשמה האלוקית חיה ומופיעה בטבעיותה.

זה ענינה של השבת, שבה אין עמל ויגיעה, בה יש נשמה יתירה אלוקית, כלומר מתגלה הנשמה בכל עליונותה, ועל כן אין עמל ויגיעה. וכאשר אדם מתרומם למדרגה עליונה הוא בבחינת שבת תמיד. התורה והמצוות נעשות מתוך חפץ פנימי טבעי, מתוך הארה נשמתית בריאה.

תשובה תתאה ותשובה עילאה

יש מדרגות בתשובה: יש תשובה מיראה, ויש תשובה מאהבה. יש תשובה תתאה, ויש תשובה עילאה. "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם" - הה"א של בהבראם זעירא. ואמרנו כי אמרו רבותינו ז"ל בה"א בראם. העולם נברא בה"א, אך הה"א הזו היא קטנה, היא האות האחרונה שבשם ד'. ויש בשם ד' אות ה"א ראשונה, והה"א הזו גדולה, ואולי היא הה"א הרמוזה בפרשת האזינו: ה' לד' תגמלו זאת. ה"א זו היא רברבא, היא גדולה, היא העליונה. יש תשובה תתאה, שמשיבין את הה"א האחרונה לשמו יתברך, ויש תשובה עילאה, שמרוממים את הה"א העליונה הקודמת למקורה. יש מדרגות בתשובה, כאשר אדם שב ועוסק רק במצוות זו

תשובה תתאה, וכאשר אדם שב ועוסק בתורה ובמצוות באהבה וביראה זו תשובה עליונה.

יש תשובה שהיא בחינה של סוד מרע, שאדם חוזר למצב שהיה לפני חטאו, זו תשובה מיראה. יש תשובה שאדם משתנה ועולה מעלה מעלה למקום גבוה יותר, מטפס ועולה מטפס ועולה. הצידקות מתגברת ומתגברת, היא לא נעצרת, היא מתפתחת ומשתלמת. זו תשובה מאהבה, ותשובה מאהבה שכזו מהפכת את הזדונות לזכויות, שהרי הנפילה והתשובה ממנה היא שהביאה למהפך ולעלייה. העלייה הזו היא נדחפת ומתגברת כתוצאה מהתשובה, התשובה מרבה עלייה וזכויות, ומה שגרם לכך, כלומר החטא, נהפך לזכות. זו תשובה שנובעת מהמקור היותר עליון שבנפש, מהבינה העליונה שהיא מקור התשובה. עיין באורות התשובה¹⁹: "מצד הבינה התשובה באה, וברום מעלה, הזדונות הווים לזכויות. ועליה חיה יחיה".

וזו הייתה תשובתו של דוד שאמר: "וחטאתי נגדי תמיד", כלומר זכרון החטא עומד לנגדי ודוחף אותי כל הזמן לעלות להתקדם.

תשובה מאהבה נמשכת מהעומק הפנימי של הנשמה, מהחלק האלוף ממעל שבו, מההבל של הנפיחה, ועל כן המצוות אינן עול מכביד אלא אושר ועונג. התורה נעשית שעשוע - "לולא תורתך שעשועי". המשיכה לקיום המצוות, המשיכה לתורה, היא כמו צימאון בלתי מורוה. מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה. התורה והמצוות הם כמו אויר לנשימה, לא עמל ויגיעה.

ונראה לפרש כך את הפסוק "לולי תורתך שעשועי" לולי הפכה התורה לשעשועי, לולי שאהבתי לתורה ממלאה אותי, אילו עסקתי בתורה ללא אהבה, "אז אבדתי בעוניי" אזי הייתי צריך לתקן את חטאי בתעניות וסיגופים, בעינויים של צומות שלא היו נגמרים.

¹⁹ תהילת פרק י"א

לשבת שובה היתשס"ט

איקטיס מאן פדלשפ

בדין איסור אכילה ביום הכפורים הנאת גרונו או הנאת מעיו בחולין קגי נחלקו ר' יוחנן ור"ל בכל איסורי אכילה האם האיסור הוא בהנאת גרונו או בהנאת מעיו, כגון שאכל כזית איסור ונשאר חלק בין החניכיים ולא בלע את כל הכזית, לר"י חייב כי גרונו נהנה בכזית ולר"ל פטור כי צריך שתיהיה הנאת מעיו.

וכן אם אכל חצי זית והקיא אותו ושוב אכל אותו לר"י חייב שכן גרונו נהנה בכזית ולר"ל פטור שאין כאן הנאת מעיו אלא בחצי כזית.

והמנחת חינוך במצוה שיג' במצות תענית ביום הכיפורים מסתפק מה הדין ביום כיפור האם כיון שהשיעור הוא בככותבת שבוה מתישבת דעתו, האם צריך גם שתהא הנאת מעיו שבלי זה לא מתישבת דעתו או גם ביום כיפור דין איסור האכילה הוא בהנאת גרונו בלבד.

וכן יש להסתפק אם האיסור הוא בהנאת מעיו האם יהיה חייב גם כשאין הנאת גרונו כגון שעטף את האוכל בסיב ובלע אותו כך. בשאר איסורי אכילה באופן כזה הוא פטור וכן במצוות עשה של אכילה, מצוות אכילת מצה אם עטף בסיב ובלע גם את המצה לא יצא ידי חובה כי אין זו אכילה, אך כאן ביום כיפור שהעיקר ישוב הדעת וזה בהנאת מעיו האם יהיה חייב בהנאת מעיו בלא אכילה. והמנחת חינוך מוכיח שצריך גם הנאת גרונו שאם היה די רק בהנאת מעיו מדוע יש שיעור אכילה בכדי אכילת פרס ביום הכיפורים, גם אם יאכל ביותר מכדי אכילת פרס את הכותבת מיתבא דעתיה בהנאת מעיו שכל השיעור מצטרף שם יחד. ומביא מג"א שמביא כנסת הגדולה שבברכת המזון חייב גם אם אכל ביותר

מכדי אכילת פרס שלא כמו ביום הכיפורים. והמג"א חולק ואומר שהדין כמו בכל האיסורים שאכילה היא בכדי אכילת פרס.

ובפרי מגדים מחלק אם אכל רק כזית ולא שבע השיעור הוא בכדי אכילת פרס, אבל אם אכל כדי שביעה עיקר ברכת המזון מן התורה על הנאת מעיו והוא שבע ואף שאכל ביותר מכדי אכילת פרס, ומחויב לברך מהתורה²⁰. ולפי זה א"כ ביום הכיפורים שהדין שהשיעור של אכילה הוא בכדי אכילת פרס דוקא וביותר זמן אינו מצטרף מוכח מזה שבעי הנאת גרונו, ולא די בהנאת מעיו. ואולם אפשר שצריך שניהם גם הנאת גרונו וגם הנאת מעיו, ואם אכל חצי שיעור והקיא ואכל עוד פעם חצי שיעור לא יהיה חייב.

ובספר אחיעזר חלק ג' סימן סא' מביא ראייה נוספת שחייב הוא על הנאת גרונו, שכן רש"י סובר שאוכל נבילה ביום הכיפורים אינו חייב שאין איסור חל על איסור, ואם איסור יום הכיפורים הוא על הנאת מעיו הרי בשעה שנכנס למעיו כבר פקע איסור נבילה וא"כ מדוע אין איסור חל על איסור? ועל כרחק שהאיסור הוא בהנאת גרוני.

והביא עוד ראייה מהגמרא בשבועות שלרבי יום הכיפורים מכפר בלי תשובה וגם על עבירות של יום הכיפורים עצמו, אם כן שואלת הגמרא על מה יש חיוב כרת הרי מיד מתכפר ומשיבה שאכל ונחנק תוך כדי בליעה ולא חי אחרי האכילה ובזה יום הכיפורים לא כיפר וא"ת שהחייב הוא על הנאת מעיו הרי מעיו לא נהנו עדיין.

עוד מוכיח האחיעזר שאף לר"ל שעל הנאת מעיו חייב, הכוונה שגם צריך להיות הנאת גרונו אך הנאת גרונו לבד לא מספיקה, שכן אמר ר' יוחנן כל האיסורים

²⁰ בשו"ת פנים מאירות ה"ב כז' פסק שבכל ברכות הנהנין אכל חצי זית והקיא וחזר ואכל אותו חצי זית אינו מחויב לברך ברכה אחרונה שכן ברכת הנהנין אסמכוה על הפסוק "ואכלת ושבעת" וכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא, ואם אוכל ופולט כל היום אינו שבע ורביעית שחייבו שבאה לתוך מעיו, וכן יש אחרונים שחייבו לברך ביין שרף פחות משיעור שכן שבע בפחות, מה שאין כן באיסורים. ועל כן אם אכל כזית ביותר זמן מכדי אכילת פרס והמשיך לאכול ושבע חייב לברך מהתורה ברכת המזון וגם בבן איש חי פסק: אכל והקיא ומסופק אם נשאר במעיו כזית לא יברך ברכה אחרונה, ויש שביארו מפני שהיו כמו שנתעכל האוכל כבר שאינו מברך.

אין לוקין עליהם אלא כדרך אכילתם ושלא כדרך אכילתם לא חייב ור"ל לא חולק משמע שסובר שצריך הנאת גרונו שאילו היה די בהנאת מעיו לבד מאי נפקא מינה איך אכל אם כדרכו או לא כדרכו לבסוף יש הנאת מעיו.

אכן השאגת אריה סימן עו' אומר שביום הכיפורים שלא כתוב לשון אכילה אלא "הנפש אשר לא תעונה" א"כ חייב גם אם אכל שלא כדרכו, כי אמנם אין שמה אכילה אך ישוב הדעת יש, כגון עם המיס שומן ושתה אותו במקום לאכול אותו, ולפי זה אפשר שגם אם תהיה הנאת מעיו בלבד יהיה חייב כגון שעטף בסיב ובלע.

נפק"מ למעשה האם מותר להכניס אוכל בקפסולה ולאכול ביום הכיפורים. אין זה הנאת גרונו ואם על הנאת גרונו בלבד חייב מותר הדבר ואם צריך הנאת גרונו וגם הנאת מעיו אפשר שיש בזה איסור אך לא חיוב, ונפק"מ להציע פתרון זה לחולים. אך אם על הנאת מעיו בלבד חייב פתרון זה אסור.

החת"ס סימן קכז' באו"ח כתב שצריך גם הנאת מעיו וצריך שיהיה ככותבת במעיו ולא מצטרף מה שבין החניכיים.

אגרות משה אומר שחולה שיש בו סכנה לא צריך לחפש דרך לזון את עצמו בעירו, אלא יאכל כדרכו, וכן מובא בשם רשז"א, הרב ישראלי מוכיח מזה שלא הוצע לאכול עם סיב מוכח שהנאת מעיו גם היא אסורה ביום הכיפורים.

להפוך את החטא למנוף לתיקון

איך תשובה מתקנת את החטא, איך היא מבטלת את המעשה שנעשה הרי "מעוות לא יוכל לתקון". הרב באורות התשובה פרק טז (א) משיב על כך: הבחירה של האדם היא חופשית. אמנם היא חופשית רק בתחום הרצון שבלב אך התוצאות הם על פי ההשגחה האלוקית, ולכן כאשר האדם שב בתשובה ומתקן את הרצון הוא מתנתק מהתוצאה שהייתה בלאו הכי אמורה להיות על פי ההשגחה - עיין שם בדברי הרב.

לאמר, הבחירה חופשית לחלוטין בידי האדם ועליו האחריות על מעשיו.

והנה הגמ' בברכות לב': אמר רבי חמא ברבי חנינא: אלמלא שלש מקראות הללו נתמוטטו רגליהם של שונאי ישראל, חד דכתיב "ואשר הרעותי" כלומר: אני גרמתי להם שבראתי יצר הרע- רש"י, וחד דכתיב "הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל" וחד דכתיב "והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר".

בגמרא זו מתבאר שלא רק התוצאה המעשית היא מושגחת אלא ריבונו של עולם מעורב גם בגרימת החטא עצמו בזה שברא יצר הרע. והגמרא מבארת בהדגמה: משל לאדם שהיה לו בן הרחיצו וסכו והאכילו והשקהו ותלה לו כיס על צוארו והושיבו על פתח של זונות מה יעשה אותו הבן ולא יחטא, הבן אומר לעצמו: האם כל הטובה הזו לא נתנה לי על מנת שאהנה מהחיים - הטובה הרבה מטעה אותו לחשוב שעל מנת כן ניתן לו כל הטוב, על מנת להנות. והמשל אינו מציאות דמיונית, אלא זה נמצא בהרבה בתים, התנאים נוחים, הטלוויזיה, האינטרנט, הפלאפונים, המתירנות, זה מושך וזה יכול להטעות שעל מנת כן הם נבראו, וזה אומרת הגמרא קו ההגנה של ישראל. משל למה הדבר דומה: לבן שהתחנן לאביו שיתן לו את הרכב לנסיעה לבלות עם חברים והאבא לא עמד בפני ההפצרות של הבן ונתן לו את הרכב. והבן בילה ושתה קצת ועשה תאונה ונפצע והרס את הרכב. והאבא בא לבקר את הבן בבית-חולים, והאבא אומר: למה לא נוהרת כמו

שהזהרתיך, והבן אומר: למה נתת לי את הרכב אתה ידעת שזה עלול לקרות. אני סמכתי על עצמי למה נתת לי את הרכב.

רבש"ע אתה ידעת את הקושי להתגבר על היצר, למה נתת לנו טלוויזיה ואינטרנט וכל המכשירים הללו, אתה ידעת שלא נוכל לעמוד בפיתוי ורבים יגלשו ויכשלו, למה בראת את כל הכלים הללו.

הגמ' מביאה משל נוסף: אדם שהייתה לו פרה כחושה ובעלת אברים דלים האכילה כרשינין והיתה מבעטת בו, אמר לה: מי גרם לך שאת מבעטת בי אלא כרשינין שהאכלתיך. יש להבין את הגמרא משני צדדים: מחד הבעלים מאשים את עצמו במה שקרה, ואפשר להבין שיש כאן גם הדרכה שאי אפשר להשתמש במה שריבונו של עולם נותן - נגדו, הרי רבש"ע הוא מפתח את העולם, איך אפשר לקחת את כל הטכנולוגיה והאמצעים ולהשתמש בהם נגדו יתברך שמו.

אך למה אם כן ריבונו של עולם עושה זאת - התשובה היא שאין אפשרות להגיע למגמה העליונה השלמה בלא פיתוח כוח ההתמודדות, וכוח זה יכול להתפתח רק על ידי התנסות בניסיונות קשים - שבע יפול צדיק וקם.

נתעמק יותר בעניין, נתבונן בחטא יהודה שבא על תמר כלתו, חז"ל אומרים במדרש: א"ר יוחנן ביקש לעבור וזימן לו הקב"ה מלאך שהוא ממונה על התאוה "ויט אליה אל הדרך" בעל כרחו שלא בטובתו. המדרש אומר שכביכול הקב"ה הכשיל אותו כי ממעשה זה יעמדו מלכים - הקב"ה בורא אורו של משיח. הווי אומר אדם עושה מעשה שהוא מבחינתו עבירה אך באמת זה מעשה חיובי, מעשה גדול, תיקון גדול. וכך גם קורה אצל דוד ובת שבע, לא חטא דוד אלא כדי ללמד דרך תשובה, ראויה היתה בת שבע לדוד אלא שאכלה פגה, דוד חטא אבל המעשה מכוון לטובה. אם כן קל לשוב בתשובה, ועל השאלה איך מעוות יכול לתקון נענה: המעשה בכלל לא מעוות הוא דרוש ורצוי, והחיסרון של החטא הוא רק בכוונה של החוטא שהוא התכוון לחטוא.

אם כן כשאנו אומרים שריבונו של עולם שוכן איתנו בתוך טומאותינו, הכוונה: לא למרות שאנו בתוך הטומאה הוא שוכן איתנו אלא הוא גם שותף איתנו בטומאותינו. והכול על מנת לרומם אותנו ולגדל אותנו ולטהר אותנו.

לא נטלה מעימנו הבחירה, אנחנו אחראים מלאים על מעשינו, אבל אנחנו מבינים כעת יותר טוב את עומק הבחירה, כי אנו מבינים שאנו יכולים באחריותנו לתקן לגמרי את הבחירה שלנו, כי כל הצד של הבחירה הרצונית בידינו הוא לטוב ולמוטב. אמנם זו עבודה קשה וגדולה לכוון את הרצון לטוב, אך כיוון שהגענו להבנה זו נמצא שגם הנפילה וגם הבחירה השגויה היא מושגחת. הגענו לתובנה שלנפילה יש מגמה ובתוך הנפילה יש גם הארה גדולה. אנחנו אמנם בחרנו בזה וטעינו, אך הטעות בדיעבד יכולה לשמש למנוף עצום, להתעלות שלא היתה אפשרית בלעדיה. ולכן כל אדם בנקודה שהוא נמצא כעת צריך לראות ולדעת שהכול מכוון ושהוא נמצא כעת במצב הזה על מנת שיפיק ממנו את מלוא ההתעלות.

"גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי" לאמור אתה עמדי לא רק במובן החיצוני שבמצב של צרות ריבונו של עולם איתי ובתוך הטומאה אתה עמדי, אלא אתה גם שותף איתי בחטא שלי בכשלונות שלי. ולכן "לא אירא רע" כי הכול מכוון ומכאן אנו צריכים להוציא אורות גדולים.

הננו נמצאים בעיצומו של מאבק עיקש על דמותה הרוחנית של המדינה, על דרכו של העם היהודי כולו. מלחמת תרבות מתנהלת בתוך העם היהודי. בקרבות הרבים יש הצלחות ויש גם כשלונות.

ואולם לאור כל מה שבררנו זה עתה, המצב שאנו נמצאים בו עתה הוא בדיעבד לכתחילה הוא מכוון על ידי ריבונו של עולם "כל מעשינו פעלת לנו" גם הנפילות הן כדי להוציא מתוכן את מלוא הגודל ואת העומק הרוחני הנתבע מתוך ההתמודדות הזו, ומובטחים אנו בנצחון דרכה של תורה.

אין מקום לתחושה של תסכול מהמצב, אלא אדרבא "אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח" גודל המלחמה מלמדת אותנו על גודל הכוחות שיש לנו כדי להתמודד עם המלחמה, כל הקשיים הם אתגרים להתמודדות ולניצחון, וכדי להצליח בראש ובראשונה צריך ביטחון בה' הבא מתוך גודל של אמונה.

בתוך המציאות המורכבת ישנם תופעות מרנינות ומעוררות השתאות, נערים ונערות צעירים בני 14-15 ומטה ממשפחות חילוניות מתעוררים לשוב בתשובה, הם מתחילים לקיים מצוות, לשמור שבת לפי האפשרות, להניח תפילין, ללמוד בסתר, בחדר הפרטי הם פותחים את האינטרנט ולומדים שיעורים באמונה ובתורה.

תלמיד תיכון חילוני כותב לאתר הישיבה: משפחתי לא ממש שמחה עם חזרתי בתשובה. אני צופה בהרבה שיעורי גמרא באתר הדף היומי בחדרי כשהורי לא רואים.

נער בן 16.5 כותב: חזרתי בתשובה לא מזמן, השאלה שלי היא האם אני יכול ללכת עם ציצית רק בבית כי אני לומד בבית ספר חילוני.

בחורה חילונית אומרת: התקרבותי לדת. ברצוני לדעת איזה תפילות אני אמורה לקרוא ומאיזה ספר.

נער כותב: אני ילד בן 14 חילוני מישוב חילוני לגמרי. מאז ילדותי אני תמיד האמנתי באלוקים ורציתי להיות דתי. כל המשפחה צוחקת עלי. אני מנסה לשמור מצוות כמו כשרות אבל הסביבה כל כך חילונית שזה מאד קשה. לא עליתי לתורה. האם כשאהיה גדול אצטרך להתגייר או משהו כזה? אני לא יודע להתפלל. איך לומדים ומתקרבים לזה. אני מרגיש כל כך קרוב לה' וכל כך רחוק ממנו. מה לעשות - תענה לי.

יש הרבה פניות של נערים ונערות חילוניים. אלו הן רק דוגמאות.

מניין באה ההתעוררות הזו מי גורם אותה?

התשובה לכך: ההתחזקות הרוחנית של בני תורה, של אנשים דתיים, מחלת אהבת ה' תוקפת בחריפות כמה בני תורה וגם בעלי בתים בני תורה, ויש לא מעט נפגעים מהמחלה הזו "סמכוני באשישות רפדוני בתפוחים כי חולת אהבת אני", אפשר לומר שמחלת אהבת ה' במקומות מסוימים התפשטה ונעשתה למגפה ממש.

וה"חידקים" מתפשטים במרחב וחודרים אל כל מי שיש לו רגישות לכך, הם חודרים לבבות שיש בהם עדינות טבעית, נטיה לרוחניות, לטהרה, ליושר, לאמת. הנערים הללו המתעוררים לשוב הם כנראה בעלי רגישות גבוהה והם נדבקים.

יחיד ששב מוחלים לו ולעולם כולו, יחיד שמתעורר לאהבת ה', נשמה שמתגברת בה אהבה ויראת ה', גורמת השפעה לנשמות רבות הקשורות עימה, בדרך סגולתית בלתי נראית לעין.

הימים האלה הם ימי קרב, בראש השנה יש התקפה כבדה של הסטרא אחרא, הוא בא עם כל כלי הנשק שבידו, כל השנה הוא אסף את החטאים וכעת הוא בא לקטרג על ישראל. וכנגדו יש לערוך מלחמת מגן ומלחמת תנופה להדוף את ההתקפה ולמחוץ את האויב. כל מצווה זו אבן בליסטרה שמכה את הסט"א, כל מצווה עם כוונה היא פגיעה בול במטרה. מצוה בדבקות היא טיל הפוגע באויב, תלמוד תורה זו פצצת אטום שמחריבה אזור שלם של הסט"א, המלחמה היא מלחמה עולמית זו מלחמה לחיים ולמות - מי לא נשפט ביום הזה? הקרב הגדול החל בראש השנה והוא כעת בעיצומו, כל אחד מישראל חייל, כל אדם דתי חייל ביחידה קרבית, כל בן תורה חייל ביחידה מובחרת, כל תלמיד חכם טייס ויורה אש של תורה בוערת ושורפת. הגר"א אומר: הפרק "מן המצר קראתי י-ה ענני במרחב י-ה" עולה על ראש השנה, "כל גויים סבבוני בשם ה' כי אמילם" וכן הלאה "ימין ה' עושה חיל ... לא אמות כי אחיה... אנא ה' הושיעה נא".

בקרב הזה אין לחסוך בפגזים וטילים, צריך להשתמש בכל כלי הנשק, לירות ולירות עוד תורה, עוד מצוות, עוד חסדים, עוד צדקות - כל אחד בעמדה שלו, ולא להפסיק עד שיעשה וידוא הריגה של הסטרא אחרא.

המעמד הזה הוא כנס מפקדים בחירים בעיצומו של הקרב שבו נותנים קבוצת פקודות, הסברה בהירה מהי מטרת המלחמה, מי הוא האויב ולאן אנו חותרים, וכעת כל אחד ילך למלא תפקידו.

באלקים נעשה חיל והוא יבוס צרינו.

ונוכה לגמר חתימה טובה.

לשבת שובה ה'תש"ע

איקטיס מאן פדלשפ

מצות קידוש ה'

אמר ר' יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק נמנו וגמרו בעליית בית נתזה בלוד כל עבירות שבתורה אם אומרים לאדם עבור ואל תהרג יעבור ואל יהרג, חוץ מעבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים²¹. אח"כ מוסיפה הגמ' בשעת גזירת מלכות אפילו מצוה קלה, יהרג ואל יעבור. וכן בפרהסיא אפילו שלא בשעת גזירת מלכות יהרג ואל יעבור.

במקום שאמרה תורה יעבור ואל יהרג האם מותר להחמיר?

תוס' בע"ז כז: ד"ה 'יכול' בסוף דבריו אומר: ואם רצה להחמיר על עצמו בשאר מצות רשאי, כמו אבא בן זמרא דירושלמי שהיה אצל עובד כוכבים, אמר לו אכול נבילא ואי לא מקטילנא לך, אמר לו אי בעית למיקטל קטול, ומחמיר הוה, דמסתמא בצנעא הוה, עד כאן לשונו.

והרמב"ם חולק, בהלכות יסודי התורה פרק ה' הלכה ד': כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו.

ואולם התוס' אינו יחיד בשיטתו: הרמב"ן בשבת דף מט. בעניין אלישע בעל כנפיים שהניח תפילין בשעת השמד כתב: "שהיה מוסר עצמו למיתה שלא לבטל מעליו מלכות שמים, ורשאי הוא בכך, ואינו כמתחייב בנפשו, אף על פי שאמרו יעבור ואל יהרג, שכל מצוה שהחזיקו בה ישראל בשעת השמד, נוטלין עליה שכר הרבה, ועדיין מוחזקת בידם, ואמרו באגדה: מה לך יוצא להיהרג? שמלתי

²¹ סנהדרין עד.

את בני! מה לך יוצא להיצלב? שנטלתי לולב! וכן מצינו בדניאל שמסר עצמו למיתה על התפילה, שהיא מצות עשה מדרבנן, וכ"כ הר"ן והריטב"א.

וכן מוכח מהרוגי מלכות כרבי עקיבא שמסר נפשו על מצות תלמוד-תורה ברבים, וכן ר' חנינה בן תרדיון ור' יהודה בן בבא שמסר נפשו על הסמיכה.

וכן מוכח מפסחים דף נג: לשיטת תוספות: מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו [עצמן] על קדושת השם לכבשן האש נשאו קל וחומר בעצמן מצפרדעים, ומה צפרדעים שאין מצווין על קדושת השם כתיב בהו²² ועלו ובאו בביתך [וגו'] ובתנוריד ובמשארותיך, אימתי משארות מצויות אצל תנור הוי אומר בשעה שהתנור חם, אנו שמצווין על קדושת השם על אחת כמה וכמה.

ורבנו תם בתוספות מפרש שצ'לם שעשה נבוכדנאצר היה אנדרטא לכבודו ולא היה עבודה זרה, ולא היו מחוייבין למסור את הנפש, ובכל זאת מסרו נפשם מפני הטועין שסברו שאסור, ולהורות לירא את ה'.

וכן פסקו הטור והשו"ע יורה דעה סימן קנז: "כל העבירות שבתורה, חוץ מעבודת-כוכבים, גילוי עריות ושפיכות דמים, אם אומרים לו לאדם שיעבור עליהם או יהרג, אם הוא בצנעה, יעבור ואל יהרג, ואם ירצה להחמיר על עצמו וליהרג, רשאי", והרמ"א כתב: "אם השעה צריכה לכך, ורוצה ליהרג ולקיימו, הרשות בידו"

הנימוקי יוסף בסנהדרין סוף פרק בן סורר אומר, במצוות עשה בשעת גזירה, רק אדם גדול וחסיד וירא שמים ורואה שהדור פרוץ, רשאי, כדי שיראו וילמדו לירא את ה', וכדבריו פסק הרמ"א.

²² שמות ו' כ"ה

לסיכום הדעות:

א. לשיטת התוספות בעבודה-זרה דף כז: והרא"ש עבודה-זרה פרק ב סימן ט והטור והשולחן-ערוך יורה-דעה סימן קנז, על כל מצוה חוץ מעבודה-זרה וגילוי-עריות ושפיכות-דמים, אם כופין אותו לעבור בצנעה, יעבור ואל יהרג, ואם רצה להחמיר ולהיהרג ולא לעבור, כשמתכוין להעבירו על דת, רשאי.

ב. הרמב"ן והר"ן בשבת דף מט, אומרים במצות-עשה שיכולין לבטלה ממנו אפילו בשעת הגזירה, אינו חייב למסור את נפשו, אבל רשאי ומקבל עליה שכר הרבה.

ג. הרמב"ם חולק וסובר שאסור למסור את הנפש במקום שאינו חייב, ואם נהרג ולא עבר, הרי זה מתחייב בנפשו.

ד. שיטת הרמ"א. הנימוקי-יוסף בסנהדרין סוף פרק בן סורר אומר, במצות-עשה בשעת גזרה, רק אדם גדול וחסיד וירא שמים ורואה שהדור פרוץ, רשאי, כדי שיראו וילמדו לירא את ד', וכדברי הנימוקי-יוסף פסק הרמ"א בשולחן-ערוך סימן קנז.

ה. הרמב"ם לא חילק בשעת הגזירה בין מצוות-עשה ללא-תעשה, ופשט דבריו שבשעת הגזרה מחוייב למסור את הנפש על כל המצוות, אפילו דרבנן.

נראה שהמחלוקת בין הרמב"ם לתוספות ושאר ראשונים בשאלה האם מותר למסור את הנפש במקום שאמרו יעבור ואל יהרג, תלויה בשאלה מה לומדים מהפסוק 'וחי בהם'. כלומר: בשלוש העבירות עבודה-זרה, גילוי-עריות ושפיכות-דמים, יש לימוד מפורש בתורה שיהרג ואל יעבור, האם 'וחי בהם' בא ללמדנו שבשאר המצוות אין צריך למסור את הנפש או שאסור למסור את הנפש.

מדברי רש"י בסנהדרין עד. ד"ה סברא, משמע שאסור למסור את הנפש, שכך כתב: אמר רחמנא לעבור על המצות משום 'וחי בהם' משום דיקרה בעיניו נשמה

של ישראל, ובד"ה מאי חזית אומר: משום חביבות נפשם של ישראל להקב"ה, ומשמע מדבריו שהקב"ה מעדיף שאדם ישמור על חייו ויעבור ולא יהרג, כלומר אסור להיהרג וזו היא שיטת הרמב"ם. ואולם התוספות שם בעמוד ב' ד"ה בן נח אומר שהפסוק 'וחי בהם' בא ללמד שאין ללמוד מרוצח ונערה המאורסה שיהרג ואל יעבור, כלומר הפסוק 'וחי בהם' מתיר לעבור, אך לא אסור להיהרג.

ונראה שמחלוקת זו קשורה במחלוקת נוספת. הרמב"ם בפרק ה' הלכה ד' מיסודי התורה אומר: "... כל מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור ועבר ולא נהרג הרי זה מחלל את השם... ואף על פי כן מפני שעבר באונס אין מלקין אותו ואין צריך לומר שאין ממיתין אותו...". והרמ"ך המובא שם בכסף משנה, אומר שהוא חייב אע"פ שהיה אנוס. נמצא לפי שיטת הרמב"ם, שלולי חילול השם לא היה אסור לעבור באונס, גם בשלש העבירות שנאמר בהם יהרג ואל יעבור, ואם כן הפסוק 'וחי בהם' אינו נצרך להתיר את שאר העבירות אלא הוא בא ללמד שיש איסור להיהרג. והרמ"ך שסובר שגם באונס אסור לעבור וחייב, אם כן הפסוק 'וחי בהם' בא רק להתיר לעבור בשאר עבירות, אך אם רוצה למסור נפשו רשאי ושכרו הרבה.

ובתוס' במסכת עבודה זרה דף נד. ד"ה הא בצנעא, הביא את דעת השר מקוצי שאומר: בפרהסיא שיש חילול השם חזר האיסור אפילו באונס וחייב. ובצנעא באונס, שאין חילול השם, אין אזהרה גם בשלוש העבירות.

דור התשובה

"אם יבוא אדם לחדש דברים עליונים בעסקי התשובה בזמן הזה ואל דברת קץ הגאולה ואור הישועה לא יביט לא יוכל לכוון שום דבר לאמיתה של תורת אמת, כי כל זמן מאיר בתכונותיו"²³, כלומר דורנו הינו דור התשובה! לא עוד תשובה פרטית אישית אלא תשובת האומה כאומה שלמה השבה אל מקורה, אל ארצה, אל עצמה, אל אלוקיה. תהליכים ציבוריים הם פחות בחיריים, הם יותר טבעיים,

²³ אגרות הראי"ה שע"ה

עצמיים, תחושות פנימיות חזקות מהשכל, עליונות אלוקיות. לאמר, התשובה אינה תיקון העבר וחזרה למצב שלפני התשובה, התשובה היא שאיפה לעתיד הגדול, שאיפה אל הטוב, אל האור, ולא בריחה מהרע מהחושך. תשובה שכוללת את כל הציבור: צדיקים, בינונים ורשעים. גם הצדיקים חוזרים בתשובה.

שלושה דברים מקרעים גזר דינו של אדם: שינוי השם, שינוי מקום ושינוי מעשה. באלה הדברים אדם נהפך לאיש אחר, זה לא אותו האדם שחטא. מי שחטא ורוצה להמלט מגזר דינו של המלך משנה מקום שלא ימצאו אותו במקומו, משנה את שמו שלא יוכלו לחפש אותו בשם הקודם, ומשנה את צורתו שלא יכירו אותו. שינוי מקום שינוי מעשה ושינוי השם. גם בהלכות גזילה הדין הוא והשיב את הגזילה, אבל אם היה שינוי מקום שזה שינוי הבעלות, הרשות, ושינוי השם או שינוי מעשה: גזל צמר ועשה בגד, אין צריך להשיב הגזילה כי זו לא הגזילה שגזל.

וכך בעל תשובה כאשר משנה את שמו, מעשיו ומקומו, הוא אינו אותו האיש.

בדורנו כלל ישראל שב בתשובה שלמה למציאות חדשה לגמרי, גם שינוי מקום - עולה לא"י, גם שינוי השם - העם היהודי מקבל מחדש שם ישראל, וגם שינוי מעשה - התחיל לפעול כעם, כציבור ושב בתשובה.

האבות מתקנים את חטא אדם הראשון, התיקון השלם כולל את שלושת אלה: אברהם - שינוי מקום, עולה לא"י, יצחק - שינוי מעשה, מסירות נפש העקידה, נהפך לרוחני, יעקב - שינוי השם, לא יקרא שמך יעקב כי אם ישראל. גם באברהם יש השלושה כאחד, שינוי מקום - עולה לארץ ישראל, שינוי השם - לא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם, ושינוי מעשה - קבלת האמונה בדי. באופן עמוק יש לבאר כי שינוי מעשה כפשוטו מתקן את מעשיו בפועל, לא חוזר על חטאיו אלא עוסק בתורה ומצוות ומעשים טובים, שינוי מקום - תשובה עמוקה יותר שינוי המקום הרוחני שלו, שינוי האטמוספירה, כל הגישה שלו לחיים משתנה עוקר את המידות הרעות מתוכו, ולא רק אינו עושה עבירות אלא אינו נמשך

לעשות עבירות נמצא באווירה אחרת בפנימיותו. ושינוי השם - כאן השינוי עוד יותר יסודי, הוא זוכה לנשמה חדשה.

שינוי בנפש שינוי ברוח שינוי בנשמה. שינוי בנפש - שינוי מעשה, שינוי ברוח - שינוי מקום שהוא שינוי במידות, שינוי בנשמה - שינוי השם שינוי המהות הפנימית שהיא מקור המידות.

הוזה אומר, התשובה השלמה היא מהפיכה גמורה בכל האישיות יצירה של מציאות חדשה זה מה שאומר הירושלמי: בכל הקרבנות כתיב "והקרבתם" ובר"ה כתיב "ועשיתם" אמר להם הקב"ה כיוון שהכנסתם לפני בר"ה בדין ויצאתם בשלום מעלה אני עליכם כאילו נעשיתם בריה חדשה²⁴.

שינוי מקום כדברי חז"ל "אם פגע בך מנוול זה מושכהו לבית המדרש" באווירת בית המדרש פג החשק לחטא.

ועל כן דוד המלך מבקש "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי", ואין צורך לומר שהכוונה רק כפשוטו, אלא שבכל מקום שילך ימצא באווירה של בית המדרש, "אתהלך לפני ה' בארצות החיים", במקום שווקים, גם שם אתהלך לפני ה' תמיד אהיה בבחינת שיוויתי ה' לנגדי תמיד, ואין הכוונה רק לשם שמירה מפני החטא, שמירה מפני המנוול היצר הרע, אלא אוירת בית המדרש מרוממת את ההסתכלות, כל החיים מקבלים משמעות אחרת, משמעות עליונה, הנפש צמאה לקרבת ה', "צמאה לך נפשי", "כאייל תערוג על אפיקי מים כן נפשי תערוג אליך אלוקים", הנפש צמאה לתורה שותה בצמא את דברי החכמים, כל הנאה בעולם מקבלת תוכן נשא כי הכל מתנה שלוחה מהקדוש ברוך הוא, הברכות מתפרצות מעומק הלב להודות לה', האוכל בא משולחנו של מקום.

²⁴ ר' הננאל ר"ה לב:

הבית נעשה בית ה', "אם ה' לא יבנה בית שווא עמלו בונו בו", אם כן הבית מתנה מאת ה', הבגדים, הכול!

אנו מניחים תפילין נושאים עלינו את האות שאנו שייכים אליו, לצבאותיו צבאות ישראל, קצין הולך עם דרגות על הכתף ומתגאה בהם, אנחנו הולכים עם דרגות על היד ועל הראש, קושרים את עצמינו אליו בקשר התפילין. מתעטפים בטלית ועל הבגד ציצית המזכירה את כל המצוות. המצוות אינם עול מכביד אלא מאשרות וממלאות אותנו באור בשמחה.

וגם הקשיים וההתמודדויות מאת ה' ולטובה והנפש ששה אליהם כגיבור אלי קרב הרוצה להוכיח למלך את מסירותו. שיוויתי ה' לנגדי תמיד" גם מה שנגדי, שמתנגד לי, זה כביכול ריבונו של עולם וכאשר מתבוננים באופן כזה לא יראים מקשיים, כי ריבונו של עולם נמצא שם - ועם הוא שם זה לטובה ולטובה גדולה.

לשבת שובה ה'תשע"א

איקאטיס מאן פדלשפ

מורי ורבותי רבנים, רמ"ם, בני תורה העוסקים במלאכה ונהנים מיגיע כפיהם שהם גדולים מיראי שמים, אברכים בני הישיבות, מבוגרים וצעירים, אבות ובנים צבור יקר וקדוש.

בקהל היושב כאן יש עוצמה אדירה של תורה. ת"ח גדולים וצעירים בעלי פוטנציאל להיות גדולי תורה. אין לי ספק שכאן מתפתחת וגודלת מנהיגות תורנית וחינוכית גדולה לישראל.

וכלנו התכנסנו בשעת קודש קודשים זו רעוא דרעווין בין כסה לעשור לעסוק בדבר ד' זו הלכה ובדבר ד' זו אגדה, לקיים דרשו ד' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב, אלו ימים בין ר"ה ליוהכ"פ. לקיים דברי הנביא הושע²⁵: "שובה ישראל עד ד' אלקיך כי כשלת בעונך קחו עמכם דברים ושובו אל ד'".

העוון מכשול לעוונות נוספים

בית הלוי ר' יוסף בער סולוביצ'יק אומר שהנביא הושע מזרז לשוב בתשובה כי כל עיכוב של תשובה גורר חטאים נוספים. לדוגמא אדם נכשל בגניבה - נכנס לשמורת טבע שהכניסה אליה בתשלום והוא נכנס בדרך צדדית - ותפסו אותו ואז מחוסר נעימות הוא מכחיש ומשקר, ועלול אף להשבע לשקר, דבר שלא היה עולה על דעתו מקודם להשבע לשקר. וכן מחלוקת ומריבה עלולה להתפתח להכאה ולרציחה, מעשה שטרם המריבה לא היה חולם ח"ו שיגיע לידי כך, אך תוך כדי התגרה חם לבבו ואיבד שליטה. על כן מזהיר הכתוב במשלי²⁶ "אל תצא

²⁵ הושע י"ד ב'
²⁶ משלי כ"ה ה'

לריב מהר פן מה תעשה באחריתה בהכלים אותך רעד". כלומר, אל תצא מלכתחילה למריבה כי אי אפשר לדעת התוצאות.

וזה מה שאמר הנביא שובה ישראל... כי כשלת בעונך. העוון הוא מכשול שגורר אותך לעוון הבא, על כן שובה מהר ובכך תמנע שרשרת של מכשלות. ובוה אומר בית הלוי מבואר המדרש²⁷ וישב ראובן אל הבור. והיכן היה? ר' אליעזר אומר בשקו ובתעניתו על שחילל יצועי אביו, כשנפנה הלך והציץ לאותו בור, א"ל הקב"ה מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה ואתה פתחת בתשובה תחילה, חייך שבו בנד עומד ופותח בתשובה תחילה. ואי זה? זה הושע, שנאמר שובה ישראל עד ד' אלקיך וכו'.

המדרש מציין שראובן שב בתשובה על שחלל יצועי אביו וזו הכוונה ששב משקו ותעניתו על החטא שחטא. אך תמוה, ראובן אינו הראשון ששב בתשובה. כבר נאמר על אדם הראשון ששב בתשובה וכן קין שב בתשובה, וגם תמוה שאמר שהושע פתח בתשובה, הרי קדמו לו כמה נביאים. אכן יש לומר מיוחדת היא תשובתו של ראובן. הוא בלבד יצועי אביו. אחרי מות רחל יעקב העביר את מיטתו אל אוהל בלהה שפחת רחל. וראובן לכבוד אמו לקח את המיטה ושם אותה באוהל לאה אמו. הוא עשה זאת לכבוד אמו. ויעקב הוכיח אותו לא על עצם המעשה אלא על הפזיזות, ולפי ערכו היה בזה חטא ובוודאי חזר בתשובה מיד.

ראובן לא חשב שיהיו ליעקב ילדים נוספים בלי קשר למעשה שהעביר את מיטת אביו. וכל מה שעשה לא הזיק אלא דאג לכבוד אמו. וכאשר ראה ראובן שאחיו רוצים להרוג את יוסף ויש סכנה שימות ואז יחסר אחד מיי"ב השבטים, חשב שאולי מה שעשה גרם שיעקב לא יוליד יותר ילדים, והוא הגורם שיחסרו י"ב שבטים. ואמנם זה היה עיקר צערו של יעקב על יוסף שיחסר מיי"ב שבטים. ולכן חזר בתשובה בשק ובתענית עוד לפני שבאמת קרה משהו ליוסף - הוא כבר הצטער על התוצאות העלולות להיות מהמעשה שעשה. כלומר שב בתשובה

²⁷ בראשית פ"ד י"ה

מתוך הכרה מה יכול להשתלשל מהחטא עוד לפני שהשתלשל. וכך עשה הושע. הוא מזהיר שובה ישראל עד ד' אלקיך כי כשלת בעונך כי העון מביא לכשלונות נוספים, ושובה - כדי למנוע אותם.

תשובת היחיד ותשובת הרבים

מרן הרב במאורות הראיה, ירח האתנים²⁸, עוסק גם במדרש הנ"ל - מה המיוחד בתשובתו של ראובן ושל הושע והוא אומר יש לחקור בענין התשובה האם זה חסד ד' שמוחל לשבים, או הקב"ה הטביע בבריאה טבע כזה שכמו שהעוון פוגם כך התשובה מתקנת. אם נאמר שזה חסד ד' יש בזה נהמא דכיסופא. ואולי בזה נחלקו ר' יוחנן ור' אבהו חד אמר גדולים בעלי תשובה מצדיקים גמורים וחד אמר צדיקים גמורים גדולים מבעלי תשובה. כי אם הקב"ה בחסדו מוחל אם כן יש בזה צד מעלה שזה מעשה ד' וצד חסרון שיש בזה נהמא דכיסופא ובוזה פלגי.

אמנם יש מקום לומר בעוון יש שני פגמים מה שהחוטא פגם בעצמו ומה שפגם בעולם. ויש לומר, מה שפגם בעצמו מתקן בעצמו ומה שפגם בעולם זה מתוקן בחסד ד'.

אמנם כל זה בתשובת היחיד אבל בתשובת הרבים כיון שמחשבתו של ישראל קדמה לכול - כלומר הם שורש הבריאה - אם כן הרבים כאשר שבים מתקנים הכול גם מה שהחטא פגם בעולם. והרב מוסיף כי יכול יחיד להיות כמו רבים כאשר כל מעייניו לזכות הרבים וכל תשובתו שלא תארע תקלה לרבים על ידו וכוונתו לטהר הפגם שלא יענשו אחרים בסיבתו. שהרי כל ישראל ערבים זה לזה. וזו היתה תשובתו של ראובן לאחר שתיקן מה שפגם בעצמו בשקו ובתעניתו שב אל הבור, ונודע מה שדרשו: כי יכרה איש בור על ענין העברות שהוא בור מוכן לפגוע באחרים. ומה שהלך להציל את יוסף שהוא כלל ישראל שכלל ישראל קרוא בשמו נוהג כצאן יוסף. א"כ ראובן שב בתשובה מתוך המבט הכללי מה עושה החטא לעולם, תשובתו היתה כללית שמתקנת בעצמה את החטא בלא

²⁸ עמוד קע"ח

חסד אלקי. וכן הושע הקורא לצבור: שובה ישראל עד ד' אלקיך כי כשלת בעונך, חידש הושע תשובה כללית. לעומת מה שאומרת התורה: ושבתי עד ד' ואחר כך: ושב ד' אלקיך את שבותך, דהיינו שד' יגמור בחסדו את התשובה. אך הושע מדבר על התשובה שישראל ככלל ישובו ובעצמם יתקנו הכול.

וזה ביאור הגמ'²⁹ א"ר לוי: גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנא' שובה ישראל עד... א"ר יוחנן עד ולא עד בכלל. ומקשה הגמ' ומי א"ר יוחנן הכי, והרי הוא אומר גדולה תשובה שדוחה לא תעשה שבתורה והתורה מקור הבריאה ועל כן התשובה עד ועד בכלל. ומשיבה הגמ' לא קשיא הא ביחיד הא בצבור. כלומר יחיד עד ולא עד בכלל והקב"ה משלים וציבור התשובה עד בכלל. וזה מה שאמר הנביא הושע לתרוץ הגמ' שובה ישראל כלל ישראל עד ועד בכלל. וכן יחיד ששב בהיבטלו לכלל ישראל.

מצות התשובה והידידי

החינוך³⁰ במצוות וידידי על חטא אומר שנצטוינו להתודות לפני ד' על החטאים. משמע מדבריו שאין מצווה לשוב בתשובה. אך אם אדם שב יש עליו מצוות עשה להתודות כלומר הווידידי הוא מצווה בפני עצמה ואין זה מעכב את התשובה ואת הכפרה. ומנחת חינוך אומר שכך גם משמע מהמכילתא שהביא החינוך שאומרת המכילתא מנלן שגם בחו"ל יש מצוות וידידי. ומה השאלה, הרי התשובה הנוכרת בתורה היא בחו"ל והשבות אל לבבך בכל הגויים אשר הדיחך וכו'. ואם הווידידי הוא חלק מהתשובה אז כשם שהתשובה בחו"ל גם הווידידי בחו"ל ולמה צריך לימוד מיוחד שמצוות וידידי היא גם בחו"ל. אלא התשובה לחוד ומצוות וידידי לחוד. וכן משמע מלשון המשנה³¹ בפרק יוהכ"פ חטאת ואשם ודאי מכפרין ואומר רש"י מסתמא תשובה איכא כלומר שאם לא היה מתחרט לא היה מביא קרבן, כלומר למרות שלא היה וידידי בפה הקרבן מכפר. אם כן יש כפרה ללא וידידי

²⁹ יומא פ"ו ע"א
³⁰ מצוה שס"ד
³¹ יומא פה:

בתשובה. וכן משמע בקדושין³² ע"מ שאני צדיק מקודשת שמא הרהר תשובה בלב. אמנם משם ראייה שהתשובה בלב מהני אך אין ראייה שמתכפר לו. אך מסתמא דמשנה ביוהכ"פ הנ"ל משמע שיתכפר גם בלי וידוי.

ואולם ברמב"ם בהלכות תשובה³³ משמע שהכפרה דוקא על ידי וידוי שכתב וכן בעלי חטאות... אינו מתכפר להם בקרבנם עד שיעשה תשובה ויתוודה. וכן החובל בחברו... אע"פ ששילם אינו מתכפר עד שיתודה וישוב מלעשות כזה לעולם. וצריך להבין מדוע הכפרה תלויה בוידוי. מדוע תשובה לבדה אינה מכפרת גם אם לא קיים מצות וידוי שעומדת בפני עצמה.

אמנם במצוות עשה אפשר לומר שאם לא התודה רק שב ממצות עשה, נמצא שתיקן את העשה שעליו שב, אך כעת עובר בעשה שלא התודה ולכן לא הועילה לו תשובתו. אכן כל זה במצות עשה, אבל אם שב מעבירות חמורות של כריתות ומיתות בית דין התשובה מכפרת על העבירות החמורות ואם לא התודה נשאר עליו איסור קל של ביטול מצות וידוי. ולמה הוידוי מעכב הכפרה, לדעת הרמב"ם.

לא מסתבר שלפני שעשה תשובה אינו מבטל עשה של וידוי ואחר שעשה תשובה מבטל. האם התשובה גורעת? ולכן אומר מנחת חינוך שיש לומר שמצוות וידוי אינה חובה אלא כמו מצות ציצית. אם יש לו בגד - מקיים אבל אינו חייב לרכוש בגד כדי לקיים המצווה. וכן התוודה קיים מצווה, לא התוודה - לא ביטל מצווה. אך לשון הרמב"ם משמע שמצוות עשה להתוודות וצריך לומר שזו מצווה מהסוג של מצוות שאינם עשה אלא התורה מדריכה איך לנהוג, כגון מצווה להיטהר מטומאה אין זו מצווה אלא הדרכה של התורה איך מטהרים, אך אין זו מצוות עשה, וכן מצוות טוען ונטען וכן מצוות גירושין אין זו מצווה אלא קביעה כיצד פועלים גירושין על פי התורה. וכאן התורה מגדירה שתנאי התשובה שיתודה ואז הוא שב ומתכפר לו.

³² מט:

³³ פ"א ה"א

לאמר, לפי הסברת המנחת חינוך אין התשובה מצוות עשה ואין הוידוי מצוות עשה אלא התורה מורה כאשר יעשה כך - יתכפר.

אך תמוהים דברי מנחת החינוך הרי החינוך עצמו אומר בהמשך דבריו: ועובר על זה ולא התוודה על חטאיו ביום הכפורים - ביטל עשה זו. וגם יש להבין למה כתב דוקא ביוהכ"פ ולא כתב באופן כללי שב בתשובה ולא התודה - מבטל עשה.

ואולי דבריו על פי שערי תשובה³⁴ שאומר שיש מצוות עשה לשוב בתשובה ביום הכפורים ואע"פ שנתחייבנו על זה בכל עת, יש חיוב מיוחד ביוהכ"פ שנאמר: מכל חטאיכם לפני ד' תטהרו. כלומר עליכם להיטהר, עליכם לשוב בתשובה. ולפי שערי תשובה מוסבר החינוך אם אדם שב בכל עת ולא התוודה, יכול הוא להתוודות ועדיין לא ביטל המצווה. אך ביוהכ"פ שיש מצווה מיוחדת לשוב אזי אם עבר יוהכ"פ ולא התוודה אף ששב בתשובה - ביטל מצווה זו.

נשוב לדברי הרמב"ם והחינוך שמשמע מדבריהם שאין מצוות עשה לשוב בתשובה אלא אם שב - יש מצוות עשה להתוודות.

הרמב"ן בפרשת נצבים³⁵ אומר שיש מצוות עשה של תשובה. "כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום". הכוונה למצוות התשובה, לשון התורה "והשבות אל לבבך" וכן "ושבת עד ד'" היא מצוות התשובה. ואף שנאמרה בלשון בינוני זה ללמדך שהיא גם מצווה וגם הבטחה שלבסוף כל ישראל ישובו בתשובה.

ועדין צריך להבין למה לא באר כהרמב"ן שאף שהיא הבטחה היא גם מצווה. ואפשר להסביר שהרמב"ם לא מונה מצווה אם אינה כתובה בלשון של מצווה. אך למה התורה לא צוותה את מצוות התשובה. וצריך לומר שלהרמב"ם אין התשובה מצווה פרטית. זו מצווה כללית לקיים את כל התורה. כי מה היא התשובה? לשוב ולא לחטוא יותר. לדוגמא, נזיר שתה יין, התשובה שלא ישתה עוד. הרי זו מצוות

³⁴ שער ד' אות י"ז
³⁵ דברים ל' י"א

הנזירות. לא הניח תפילין - מצווה להניח. הרי זו חיוב מצוות תפילין. אם כן אין מקום למצוות תשובה שהרי התשובה היא לקיים מצוות התורה שהתורה צוותה. ואין התשובה מוסיפה על המצווה שהרי בלאו הכי מצווים לקיים את מצוות התורה.

לאמור: התשובה קיימת עוד לפני החטא. מצוות התשובה מצווה כללית - לקיים את כל מצוות ד', להתקרב אליו ולדבקה בו. ולכן אין היא נמנית בתרי"ג מצוות.

האמונה הגדולה של דורנו

בסוף פרשת כי תבוא אל הארץ³⁶ נאמר: ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אליהם אתם ראיתם את כל אשר עשה ד' לעיניכם בארץ מצרים לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו. המסות הגדולות אשר ראו עיניך האותות והמופתים הגדולים ההם. ולא נתן ד' לכם לב לדעת ועיניים לראות ואזנים לשמוע עד היום הזה כלומר: עד לאחר 40 שנה ולאחר כיבוש ממלכת סיחון ועוג.

וצריך להבין. הרי עוד בהיותם במצרים נאמר: ויאמן העם, ויאמינו בד' ובמשה עבדו ואחר כך אמרו: נעשה ונשמע. ולמה אומר משה שלא נתן ד' לב לדעת עד היום הזה. אמנם רש"י פירש מה שפירש ונראה עוד לומר, אמנם במשך כל ארבעים שנה ראו את מעשי ד', אך כעת בבואם לערבות מואב בהיותם בכניסה לארץ ישראל כאשר ההבטחה האלקית על ארץ ישראל מתחילה להראות בפועל - אזי האמונה מקבלת עוצמה חדשה. הנה הנה דבר ד' הגדול לאבות, ההבטחה על א"י מתקיימת בפועל. ופסוק זה שאמר משה לאותו הדור אמור גם לדור שלנו. דורות על דורות צפינו להתקיימות חזון הנביאים המנבאים בשם ד' על גאולתנו. לא הפסקנו להאמין ולצפות. אבל לא ראינו בעינינו. והנה דבר ד' מפי נביאיו מתקיים לנגד עינינו. ואנו זכינו לראות כהיום הזה ויש לנו לב לדעת ממקום חדש גבוה של אמונה. אמנם יש דרך לפנינו אבל גם אז היתה לפנינו דרך, עדיין לא כבשו את א"י שבה היו עמים גדולים ועצומים ממך ורק בעזרת ד' ניתן

³⁶ דברים כ"ט א'-ג'

לכבוש את הארץ ולא בדרך הטבע. אך אחרי כיבוש סיחון ועוג, שגם הם היו גדולים ועצומים מהם, וריבונו של עולם סייע בידיהם - ישראל נוכחו בפועל שרבש"ע הולך לפניהם, וכך יהיה גם בכיבוש הארץ והם כבר מלאי אמונה. וכן אנחנו היום. אנחנו רואים בעינינו את שיבת ציון, מהלך טבעי ללא ניסים גלויים ואעפ"כ בלתי הגיוני בלתי מובן כיצד הוא התרחש ונצחנו מעטים את הרבים הכל בדרך הטבע לכאורה, אבל בניגוד לכל היגיון. תהליכים בלתי צפויים מראש התרחשו כמלחמת ששת הימים והעליה מרוסיה ועוד. נס שבטבע. וכהיום הזה ד' נתן לנו לב לדעת ועינים לראות. גם לנו יש עוד דרך עד לגאולתנו השלמה. אתגרים עצומים בפנינו לכאורה גדולים מכוחינו גם בתחום הרוחני - כיצד תתרחש חזרת העם כולו בתשובה, גם בתחום הגשמי - התמודדות מול העולם המנסה לעצור את מהלך גאולתנו. אבל כאז כן עתה. לא בכוחנו אנו באים אלא בעזרת ד' המובטחת לנו והנמצאת איתנו בפועל לנגד עינינו.

נתבונן בישוב שלנו: מהלך הגאולה רב תחומי. אם יש עצירה בתחום אחד באה התגברות בתחום שני. התהליך הכללי לא נעצר. יש עיכוב בבעיה לרוחב, בונים לגובה. יש עיכוב בהקמת ישובים חדשים, קמים גרעינים בישובים רחוקים מבחינה רוחנית, לבית אל יש כבר כמה שלוחות- שלוש בתל אביב-יפו.

בשנת תשס"ח, לפני שנתיים, נולדו בבית אל 295 ילדים בשנה. יש להניח שהשנה לא נולדו פחות. מוסדות החינוך כולם גדלו.

זכינו להיות בדור התשובה הגדולה לא רק התשובה הפרטית של יחידים אלא תשובת העם, תשובת הרבים. תהליך התשובה הציבורי שונה מתשובת היחיד. הוא נבחן במבט כללי. חזרת עם ישראל לארצו לשפתו לאחדותו - אחרי היותו מפוזר ומפורד הוא חוזר להיות לגוף אחד. זה מהלך של תשובה גדול מאד, שאמנם אינו קורא בפרוש בשם ד' אך אין לו משמעות אלא זו.

את הדברים האלה אמר מרן הרב לפני מאה שנים. כעת, בדור שלנו, במבט של הרב אנו כבר בשלב נוסף. העולם כולו הולך ומתאחד, המדינות כולם נעשות קשורות זו לזו. התקשורת מחברת את כל העולם הכל יודעים מה קורה בכל מקום בעולם. בכל התחומים העולם נעשה אחד במדע ברפואה בכלכלה. מדינה שיש בה משבר כלכלי זה מזעזע את כל המדינות, מזעזע את הכלכלה העולמית. זה לא היה בעבר. בעבר כל מקום חי לעצמו, העולם היה מפוזר ומפורד. גם הדעות וההשקפות נפגשות זו עם זו. מרן הרב היה אומר אחדות העולם תביא להכרה בדי אחד- בדי אלקי ישראל. ותפקידו של עם ישראל מתקרב לשיאו להיות ממלכת כהנים של העולם כולו להיות מחברים את העולם כולו עם רבש"ע אלוקי ישראל.

השלב הקודם היה תחיית ישראל תשובת עם ישראל לעצמו לאלוקיו והשלב הבא תשובת העולם כולו. וזה תפקידם של ישראל. הווי אומר שאנו נמצאים בפתחה של תקופה גדולה עד מאד, והגודל הזה מקרין על כל מעשה ומעשה. כל מעשה של כל אחד מישראל מקבל משמעות גדולה. כל תיקון כל עילוי הוא חלק מהתיקון הכללי של כל העולם. כל האמצעים הטכנולוגיים, כל התפתחות התקשורת, האינטרנט, הם הכנות לאיחודו של עולם שיקרא בשם ד' אחד. בשם ד' אלקי ישראל.

התשובה והגאולה הם שני מהלכים משולבים זה בזה. אין תשובה שלמה בלי גאולה ואין גאולה בלי תשובה. התשובה מביאה לידי גאולה והגאולה מביאה לידי תשובה. שובו אלי ואשובה אליכם זו תשובה המביאה לגאולה, השיבנו ד' אליך ונשובה זו גאולה המביאה לידי תשובה.

מפתח נושאים

כוונה במצוות / הכוונה - נשמת המצווה תשנ"ט

תפילה בכוונה / עניית אמן תש"ס

תשובה מיראה ותשובה מאהבה / מדרגות בתשובה תשס"ב

מחיצות של ברזל / האור שבאפלה תשס"ג

הדרכות פרטיות תשס"ד

אופטימיות ומסירות נפש תשס"ה

תשובה וכפרה / דורון / האם צריך כפרה בתשובה מאהבה? / חומרת החטאים /
מהות האדם / החטא מבדיל בין האדם לבוראו / החטא פוגם בשמו יתברך /
לגלות השכינה שני צדדים / תשובה תתאה ותשובה עילאה תשס"ז

בדין איסור אכילה ביום הכפורים הנאת גרונו או הנאת מעיו / להפוך את החטא
למנוף לתיקון תשס"ט

מצות קידוש ה' / במקום שאמרה תורה יעבור ואל יהרג האם מותר להחמיר? /
דור התשובה תש"ע

העוון מכשול לעוונות נוספים / תשובת היחיד ותשובת הרבים / מצות התשובה
והוידוי / האמונה הגדולה של דורנו תשע"א